

III. Ulusal Siyaset Düşüncesi
Sempozyumu

Amaçlar & Araçlar:
YENİ ZAMANLARDA
SİYASİ AHLÂK

17-18 EKİM 2025

39.
yıl
BİLİM
VE
SANAT
VAKFI

KAM
KÜRESEL
ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ

MAM
MEDENİYET
ARAŞTIRMALARI
MERKEZİ

Bilim ve Sanat Vakfı
III. Ulusal Siyaset Düşüncesi Sempozyumu
Amaçlar & Araçlar:
Yeni Zamanlarda Siyasî Ahlâk
17-18 EKİM 2025
Özet Kitapçığı

Yayına Hazırlayan
Mehmet Furkan Abbasoğlu
Şule Sevim

Yayın Yılı: 2025
Yayın Yeri: İstanbul
Yayın Türü: E-Kitap

ISBN: 978-625-93724-6-4

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika no: 15813

KLASİK

BİLİM VE SANAT VAKFI
Vefa Cad. No:41 34134 Fatih/İSTANBUL
Telefon: +90 212 528 22 22
Faks: +90 212 513 32 20
E-Posta: bilgi@bisav.org.tr

Bu kitaptaki sunum özetlerinde ifade edilen görüşler yazarlarını bağlamaktadır.
Bilim ve Sanat vakfı hakem sürecinden geçerek kabul edilmiş sunumların
içeriğinden sorumlu tutulamaz.

Bilim ve Sanat Vakfı
III. ULUSAL SİYASET DÜŞÜNCESİ SEMPOZYUMU
AMAÇLAR & ARAÇLAR:
YENİ ZAMANLARDA SİYASÎ AHLÂK
17-18 EKİM 2025
Özet Kitapçığı

İÇİNDEKİLER

DÜZENLEME KURULU.....	9
BİLİM VE DANIŞMA KURULU	9
BİLİM VE SANAT VAKFI HAKKINDA.....	11
III. ULUSAL SİYASET DÜŞÜNCESİ SEMPOZYUMU.....	15
Amaçlar & Araçlar: Yeni Zamanlarda Siyasî Ahlâk Çağrı Metni.....	15
III. ULUSAL SİYASET DÜŞÜNCESİ SEMPOZYUMU AMAÇLAR & ARAÇLAR: YENİ ZAMANLARDA SİYASÎ AHLÂK PROGRAMI 17-18 EKİM 2025	19

III. ULUSAL SİYASET DÜŞÜNCESİ SEMPOZYUMU AMAÇLAR & ARAÇLAR: YENİ ZAMANLARDA SİYASÎ AHLÂK TEBLİĞ ÖZETLERİ

I. GÜN - 17 EKİM 2025 CUMA

I. OTURUM 10.30 – 12.15

FAZİLET, ADALET VE SİYASET: KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR OTURUM BAŞKANI: ÖZGÜR KAVAK

1. Adalete Tasavvufî Yaklaşım: İbn Arabî Örneği YEKTA İNCİ ZÜLFİKAR.....	27
2. Timokratik Yönetim Bir Ütopya Mıdır? Kelâmî Siyaset Bağlamında Bir Soruşturma SAMET KARAHÜSEYİN	28
3. Osmanlı Fazilet Siyaseti Geleneği Siyasî Eylemlerdeki Ahlâkî Kusurlar Hakkında Ne Söyler? EROL FIRTIN	29

4. Said Nursî'nin Adalet-i Hakikiye ve Adalet-i İzafiye Kavramları Bağlamında Siyaset ve Ahlâk İlişkisi ALİ BEDİR.....	30

II. OTURUM 14.00 – 15.15

FÂRÂBÎ'DE İDEAL YÖNETİMİN TEMELLERİ: MANTIK, AHLÂK VE SİYASET

OTURUM BAŞKANI: M. CÜNEYT KAYA

1. Ahlâk ile Siyasetin Zorunlu Birlikteliği: Fârâbî'nin Siyaset Teorisinde Siyasi Olanın Ahlâkiliği Meselesi HATİCE UMUT	32
2. Fârâbî Düşüncesinde Politik Yetkinliğin Aracı Olarak Mantık CEMALETİN ERGÜN.....	33
3. Ahlâk Siyasete İlke Verebilir Mi? Fârâbî'nin Mille Teorisi Üzerine Değerlendirmeler MUSTAFA SELMAN TOSUN.....	34

III. OTURUM 15.30 – 16.45

İNSAN-SONRASI SİYASET, TEKNOLOJİ VE TAHAKKÜM

OTURUM BAŞKANI: İŞHAK ARSLAN

1. Yapay Zekâ ve Tahakküm: Marcuse'un Teknoloji Eleştirisi Bağlamında Bir Değerlendirme DİLARA GÜZELDERE	36
2. Yapay Zekâ ve Siyasî Ahlâk: Adil Bir Gelecek ve <i>Phronetic Techne</i> AHMET SELAMİ ÇALIŞKAN.....	37
3. Yeryüzünün Adına Konuşanlar: Yeni Materyalist Siyaset Anlayışına Bir Müdahale HAZAL AKPINAR.....	38

IV. OTURUM 17.00 – 18.15

POSTMODERN ÇAĞDA AHLÂK VE SİYASET:

KIRILGAN TEMELLER, YENİ YORUMLAR

OTURUM BAŞKANI: NURULLAH ARDIÇ

1. Postmodern Çağda Ahlâk ve Hegemonya: Kültür, Siyaset ve Ahlâk İlişkisine Eleştirel Bir Bakış FATMA ZEHRA LALEOĞLU.....	40
2. Postmodern Çağda Ahlâk-Siyaset İlişkisini Yeniden Düşünmek: Bauman Üzerinden Bir Okuma MUSTAFA ATATORUN.....	41
3. İnsan Haklarının “Kırılğan” Temelleri: Bryan S.Turner'ın İnsan Hakları Yaklaşımı Üzerine MEHMET EMİN BALCI.....	43

18 EKİM 2025 CUMARTESİ

V. OTURUM 10.00 – 11.15

SİYASİ AHLÂKIN İDEOLOJİK ÇERÇEVELERİ VE ORTAK İYİ SORUNU

OTURUM BAŞKANI: ÖMER TAŞGETİREN

1. Liberal ve Agonist Demokratik Siyaset Sarkacında Üç Ögeli Yeni-Cumhuriyetçi Etik ASLI AKBAŞ.....	45

2. Ortak İyinin Çağrısına Direnmek: Liberal Tarafsızlığın Normatif Öncelliği MEHMET HASAN AYER.....	46
3. Cârî Siyasî Ahlâk Krizine Dair Beş Önerme NURULLAH ARDIÇ	47

VI. OTURUM 11.30 – 12.45

SİYASÎ AHLÂKIN ÖLÇÜT VE SINIRLARI: FAYDACILIK, GERÇEKÇİLİK VE KİRLİ ELLER OTURUM BAŞKANI: MESUT MALİK YAVUZ

1. Faydacılığın Çözülmez İkilemi: Bireysel Çıkar – Toplumsal Çıkar Çatışması METİN AYDIN.....	48
2. Ahlâkçılık ve Gerçekçilik Arasında: Siyasal Realizmin Vaatleri Üzerine Bir Tartışma MUHAMMED ALİ AĞCAN.....	49
3. Kirli Eller Problemi Bağlamında Siyaset-Ahlâk İlişkisi ENES BERHUDAN KÖKERER.....	50

VII. OTURUM 13.45 – 15.30

SİYASAL KÜLTÜRDE AHLÂKIN YÜZLERİ: KURUMLAR, GELENEKLER, DUYGULAR OTURUM BAŞKANI: YÜCEL BULUT

1. Türkiye Bürokrasisinde Ahlâki Bir Aktör: “Babacan Adam” BÜŞRA NUR TOPAL AKDOĞMUŞ	52
2. Muhafazakâr Siyasî Gelenekte Ahlâk Anlayışı HAKAN KÖNİ	53
3. Türkiye’de Başörtüsü Siyasetinin Serencamı Üzerine Duygu Politikaları ve Etik Bağlamında Bir Değerlendirme HAVVA YILMAZ.....	54
4. Kültür Savaşı, Demokrasi ve Hınç Etiği HÜSEYİN ETİL	55

VIII. OTURUM 15.45 – 17.00

ERKEN CUMHURİYET DEVRİNDE SİYASET VE AHLÂK: EGOİZM, MİLLİYET VE TRAJEDİ OTURUM BAŞKANI: COŞKUN ÇAKIR

1. Gönülsüz Olmaz: Ahmet Ağaoğlu’nun <i>Serbest İnsanlar Ülkesi’nde</i> Ahlâki İlkeler ve Egoizm Eleştirisi ÖMER TAŞGETİREN	56
2. Zoraki Liberal: Ahmet Ağaoğlu’nda Fert FARUK DENİZ.....	57
3. Yakup Kadri’nin <i>Hüküm Gecesi</i> : Düşünen Eylem Adamının Trajedisi AHMET OKUMUŞ .	58
KATILIMCILAR	61

DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Ahmet Okumuş, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Muhammed A. Ağcan, İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Nedim Nomer, Boğaziçi Üniversitesi

Dr. Ömer Taşgetiren, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. Özgür Kavak, Marmara Üniversitesi

Dr. Havva Yılmaz, Bilim ve Sanat Vakfı

Dr. Hüseyin Etil, Bilim ve Sanat Vakfı

Furkan Abbasoğlu, Bilim ve Sanat Vakfı

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman Atçıl, Sabancı Üniversitesi

Prof. Dr. Alim Arlı, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Cüneyt Kaya, İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Coşkun Çakır, İstanbul Üniversitesi

Dr. Feyzullah Yılmaz, Lahore University of Management Sciences

Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Hümeysra Özturan, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. İshak Arslan, Marmara Üniversitesi

Dr. İsmail Yaylacı, Marmara Üniversitesi

Dr. Kadir Temiz, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. M. Akif Kayapınar, İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Nurullah Ardıç, İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Sami Erdem, Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Süleman Güder, İstanbul Üniversitesi

BİLİM VE SANAT VAKFI HAKKINDA

Tarihin ve hafızanın kıvrımlarında dolaşarak üzerinde yürüdüğümüz düşünce yolunu bulmaya çalışan Bilim ve Sanat Vakfı (BİSAV), insanlığın ortak birikimini harmanlayarak bugünü inşa etmeyi kendisine amaç edinen bir sivil toplum kuruluşudur. 1986 yılında kurulan BİSAV, sahasında uzman birçok üniversite öğretim üyesi, sanatçı ve yazarın görev aldığı seminerler sayesinde Türkiye’de genç insanların mevcut bilgi paradigmalarını sorgulayabilecekleri bir tartışma ortamı yaratmıştır. 2001 yılında Vefâdaki merkez binasına taşınmasıyla seminer ve araştırma çalışmaları çeşitlenmiş ve daha da zenginleşmiştir. Özgür, hoşgörölü bir çalışma, araştırma ve tartışma ortamı oluşturan BİSAV, evrensel, ulusal, mesleki bilgi ve düşüncelerin sorgulanması, yeniden üretilmesi, yaygınlaştırılması, insanlık yararına uygulanması yolunda çaba harcamakta, bu çaba içindeki yetenekli bilim ve düşünce insanlarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bireyin toplumla, toplumun doğayla uyum içinde yaşadığı bir küresel sistemin imkânına inanan BİSAV, böyle bir sistemin bilgi, inanç ve estetik temellerinin özgürce araştırıldığı bir ortamı hedeflemektedir. BİSAV, bir yandan çağdaş dünya toplumunun ana dinamiklerini anlamaya, diğer yandan Türk toplumunun tarihi köklerini bulmaya ve bu kökler üzerinde sağlıklı bir geleceğin inşasına katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

Bilginin üretimi ve organizasyonuna odaklanan BİSAV’ın seminer, araştırma, sempozyum, panel ve yayın faaliyetleri dört merkez vasıtasıyla yürütölmektedir:

Medeniyet Araştırmaları Merkezi (MAM), bilgi ve düşüncenin kadim Çin'den modern Amerika'ya kadar bütün renk ve unsurlarını derinliğine araştırırken, Türkiye Araştırmaları Merkezi (TAM), bu bağlamda tarihsel gerçekliğimizi mercek altına almaktadır. Küresel Araştırmalar Merkezi (KAM), bugünkü dünya gerçekliğini irdeleyip geleceğe dair öngörülerde bulunmaya çalışırken, Sanat Araştırmaları Merkezi (SAM) de bütün bu çabaların merkezinde bulunan insanın iç dünyasındaki estetik inceliğin inşası yolunda çalışmalar yapmayı öngörmektedir.

1988'den bugüne değin kesintisiz düzenlediği seminerlerle BİSAV, bininci seminerini çoktan geride bırakmış ve bu süre zarfında kendi alanında temayüz etmiş yüzlerce ilim insanı ve akademisyeni ağırlamıştır. Yılda iki döneme yayılan güz ve bahar seminerleri 2024 Bahar Dönemi seminerleriyle 69. dönemine hazırlanmaktadır. Her dönemde yaklaşık bine yakın yeni katılımcının takip ettiği bu seminerler, iktisat ve işletme, karşılaştırmalı medeniyet çalışmaları, sanat ve edebiyat, sosyal bilimler ve felsefe, uluslararası ilişkiler ve Türkiye araştırmaları ana başlıkları altında toplanmaktadır.

İnsanın anlam ve değer dünyasına yatırım yapan BİSAV'ın önemli faaliyet alanlarından biri olan sempozyumlar, dört başlık altında düzenlenmektedir. Şimdiye değin 2 uluslararası, 7 ulusal, 8 ihtisas, 21 öğrenci sempozyumu, 3 kolokyum düzenlenmiştir. Uluslararası sempozyumlardan *Klasîği Yeniden Düşünmek*, insanlığın ortak tecrübe alanını şekillendiren, farklı düşünce iklimleri arasında köprüler kuran klasikleri, dünü, bugünü ve yarınıyla incelerken *Medeniyetler ve Dünya Düzenleri* sempozyumu, daha adil ve haktanır bir dünyanın/düzenin imkânını soruşturan farklı iklimlerin mensuplarını buluşturmuştur. Ulusal sempozyumlar arasında *İstanbul: Şehir ve Medeniyet*, *Veфа Semti: Dünü, Bugünü, Yarını, Uzun Sürmüş Bir Akşam: Ölümünün 50. Yıldönümünde Yahya Kemal Beyatlı, Osmanlı Taşrasında İkinci Meşrutiyet*; ihtisas sempozyumları arasında da *Küreselleşme, Doğa Felsefesi, Harf Harf Kadınlar* anılabilir.

BİSAV, araştırma merkezleri bünyesinde pek çok panele de ev sahipliği yapmaktadır: *Görünmeyen Umman: 70. Ölüm Yıldönümünde Ahmet Avni Konuk, Bilmek İçin Okumak: 50. Ölüm Yıldönümünde İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Kurtuluşun İki Yüzü: Hakikat ve Siyaset: 350. Ölüm Yıldönümünde Kâtip Çelebi, Babasının Kızı: 70. Ölüm Yıldönümünde Fatma Aliye, Mimar Sinan'ı Yorumlamak, Göge Bakan Adam: 420. Ölüm Yıldönümünde Takıyüddin Raşid, Ekonomide Kriz Tartışmaları ve*

2008'den Beklentiler, Bir Garip Yolcu: Hasan Aycın, Çocuk ve Sanat Buluşması, Çocuk Edebiyatı bu panellerden bir kısmıdır.

Bunlarla beraber *Vefatının 90. Yılında II. Abdülhamid, Zeydilik, Osmanlı'da Fetva ve Fetva Mecmuaları* başlığı altındaki kolokyumlarla BİSAV, araştırmalarını bu dönem ve konular üzerine teksif eden yerli ve yabancı ilim adamlarını bir araya getirmiştir. Bunun yanı sıra BİSAV, *Endülü'sü Anlamak, Bosna'yı Hatırlamak* gibi kapsamlı özel etkinliklere de ev sahipliği yapmıştır.

Büyük ekonomilerin, yıkılmaz zannedilen kalelerin çalkalandığı ve gündemin reklam panoları gibi değişiverdiği dünyamızda, en sahici ve en kalıcı tarafımıza seslenen BİSAV dört süreli yayına sahiptir. 1996'dan beri yılda iki defa yayınlanan ve hakemli bir dergi olan *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* karşılaştırmalı ve disiplinlerarası bir yaklaşımı benimseyerek bir yandan yerleşik gelenek(ler)le hesaplaşma, diğer yandan kendi özgün geleneğimizi ihyâ etme arayışındadır. Altı ayda bir yayınlanan *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)* literatüre ilişkin değerlendirme ve tanıtımlar çerçevesinde gelecek yazılara hakem raporlarını dikkate alarak yer vermektedir. İlk sayısı Mart 2003'te yayınlanan dergi, her sayısında ele aldığı konu ile ilgili kapsamlı birkaç yazıdan sonra konunun alt alanları ile ilgili değerlendirme yazılarını ve yine konuyla ilgili bir röportajı, klasik veya güncel bazı kitap ve tezlerin, kurum, dergi ve kongrelerin tanıtımlarını içermektedir. Vakıfta yapılan tartışmalı toplantıların, konferans, söyleşi ve seminer sunumlarının bant çözümleri de *Notlar* serisinde yayınlanmaktadır.

Osmanlı Medeniyeti, İstanbul Şehir ve Medeniyet, İslam ve Klasik, Medeniyet ve Klasik, Sanat ve Klasik, Harf Harf Kadınlar, Türkiye'de/Türkçe Felsefe Üzerine Konuşmalar adlı çalışmalar ise araştırma merkezlerinin yaptığı faaliyetlerin kitaplaşmış şekline verilebilecek örneklerdendir. Yine *Medeniyetler ve Dünya Düzenleri* başlıklı uluslararası sempozyumda sunulan tebliğler arasından seçilen makalelerin yer aldığı *Civilizations and World Orders: Perspectives from History, Philosophy and International Relations* başlıklı kitap Nova Publisher Science Yayınları arasından çıkmıştır.

BİSAV'ın kütüphane koleksiyonu, genel koleksiyon, süreli yayınlar, başvuru yayınları, tez, nadir kitaplar ve arşiv koleksiyonu olmak üzere zengin bir içeriğe sahiptir. Felsefe, din, sosyal bilimler, doğa bilimleri, teknoloji, sanat-edebiyat, tarih, ekonomi, siyasal bölümlerinde tüm disiplinlerden oluşan yayınlar mevcuttur. 100'e yakın güncel süreli yerli ve yabancı yayın takip edilmektedir. Ayrıca kütüphanenin film, belgesel, müzik içerikli görsel-işitsel arşivi de bulunmaktadır. Seyfettin Manisalıgil,

Mehmet Serhan Tayşi, Ahmet Davutoğlu, Aslan Pulathaneli, Halil İbrahim Şener, Ali Alioğlu ve Abdusselam Erzen'in özel koleksiyonları da kütüphanede mevcuttur. Bu özel araştırma kütüphanesinde kullanıcılar vakfın web sayfasından ve kütüphanedeki bilgisayarlardan tarama yapabilmekte ve açık raf sistemiyle kaynaklara kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Yaklaşık 40 yıldır bilim, kültür ve sanat alanlarındaki faaliyetleriyle BİSAV, Türkiye'nin kültür birikimine katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Binlerce seminer ve yuvarlak masa toplantısı, onlarca sempozyum, panel ve sergi, hatırı sayılır sayıdaki yayınları ile bunu ortaya koymaktadır.

III. ULUSAL SİYASET DÜŞÜNCESİ SEMPOZYUMU

Amaçlar & Araçlar:

Yeni Zamanlarda Siyasî Ahlâk Çağrı Metni

Siyaset ile ahlâkın çetrefil ilişkisine dair tespit, itiraf ve şikâyetler eski çağlara kadar uzanır. Ahlâkî yetkinleşme ve erdemi siyasî söylemin merkezine alan en iddialı toplum tasarımlarında bile ahlâken tartışmalı yönler bulmak mümkündür. Eflatun, ideal sitesini bir soylu yalan üzerine bina etmekten kaçınmaz. Ahlâken kusursuz bir siyaset fikrini gözetenler gerçekçi bulunmaz, “siyasetten arındırılmış bir siyaset” vehmine kapıldıkları için yadırganırlar. Ahlâklı siyasetçiyi siyasî ahlâkçıdan ayırt etmeye çalışan Kant, siyaseti bir uygulamalı ahlâk doktrinine indirgemekle, siyasal olmanın anlaşmazlık ve çatışma gibi en yaygın ve etkili olgularını görmezden gelmekle eleştirilir. Fakat yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi siyasette de ahlâkî ilkelere duyulan ihtiyaç inkâr edilemez; siyasî karar ve fiillerin etik niteliğine dair huzursuz bir bilinç ya da güçlü bir sezgi kendini hissettirmeye devam eder. Kamusal yaşama nezaret eden, bütün insani etkinliklerin kapsam ve içeriğini belirleyen siyasetin, ahlâkî bakış açısından bağışık olması makul görülmez. Siyaset meydanına hâkim olan o bildik sinizme rağmen, olan bitene dair nihai değerlendirmelerimizde ahlâkî

muhakeme ve söz dağarcığıımıza başvurmaktan kaçınamayız. Ahlâk, temel bir du-yarlılık ve güçlü bir normatif talep olarak siyasette varlığını korur.

Ulusal Siyaset Düşüncesi sempozyumunun üçüncüsünde siyaset ile ahlâk ara-sındaki ilişki, bu ilişkinin içerdiği sorun ve gerilimler, siyasî etiğin günümüz dün-yasında karşılaştığı zorluk ve sunabileceği imkânlar konu edilecektir. Kimilerinin “çoklu krizler dönemi” olarak tanımladığı zamanımızın meydan okumaları karşı-sında siyasî etik rehberlik edebilecek mi? Siyasî toplumsal varoluşumuz için bir ah-lâkî pusula aradığımızda hangi kaynaklara yönelebiliriz? Klasiklerden ne gibi ilham-lar alabiliriz? Siyasete dönük ahlâkî kavrayışımızı diriltecek ne tür yeni müdahalelere ihtiyacımız var?

Bu sorular ışığında sempozyumda aşağıdaki sorun ve konulara odaklanılacaktır:

- Siyaset düşüncesi, ahlâk ve siyasî ahlâk
- Siyaset düşüncesinde realizm ve yeni realizm
- Çağın sorunları karşısında siyasî etik
- Dijital teknolojiler ve siyasî etik
- Algoritmalar, büyük veri, yapay zekâ ve siyasetin dönüşümü
- Siyaset ve biyoetik
- Siyaset, ahlâkî erdemler, ahlâkî kusurlar
- Siyaset, yalan, yolsuzluk
- Kurallar, normlar ve siyaset
- Meşruiyet, haklar düzeni ve eşitsizlikler
- Ahlâkî yargı yetisi ve siyasî etik
- Siyaset, ahlâkî berraklık, ahlâkî müphemlik
- Ahlâken zor vakalar, ikilemler ve siyasî etik
- İyi yaşam tasavvurları, adalet ve siyaset
- Demokrasinin etik temelleri ve demokratik siyasî etik
- Seçimler, siyasî katılım ve oy verme ahlâkî
- Melez rejimlerde siyaset ve ahlâk
- Liberalizm, post-liberalizm ve siyasî ahlâk
- Değer çoğulculuğu, agonist siyaset ve ahlâk
- Nihilizm, ahlâk ve siyaset

- Post-sekülerlik, siyasî ilâhiyat ve ahlâk
- Maslahat/makasîd söylemi ve ahlâk
- Dini otorite, fetva ve siyasî ahlâk
- Ehven-i şer düşüncesi ve siyasî ahlâk
- Devlet akli, devlet sırrı, hikmet-i hükümetçilik ve siyasî ahlâk
- Siyasî liderlik, demokratik liderlik ve ahlâk
- Türkiye’de siyaset ve ahlâk

Küresel Araştırmalar Merkezi ile Medeniyet Araştırmaları Merkezi tarafından planlanan ve 17-18 Ekim 2025 tarihinde Bilim ve Sanat Vakfı’nda gerçekleşecek olan bu sempozyum, konuyla ilgilenen tüm akademisyenleri, bağımsız araştırmacıları ve öğrencileri bir araya getirerek, siyaset düşüncesi alanındaki farklı bilgi, deneyim ve bakış açılarını ele almayı hedeflemektedir.

III. ULUSAL SİYASET DÜŞÜNCESİ SEMPOZYUMU

AMAÇLAR & ARAÇLAR:

YENİ ZAMANLARDA SİYASÎ AHLÂK PROGRAMI

17-18 EKİM 2025

I. GÜN – 17 EKİM 2025 CUMA

AÇILIŞ VE KAYIT 09.30 – 10.30

I. OTURUM 10.30 – 12.15

Fazilet, Adalet ve Siyaset: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar

OTURUM BAŞKANI: ÖZGÜR KAVAK

- **Yekta İnci Zülfıkar:** Adalete Tasavvufî Yaklaşım: İbn Arabî Örneği
- **Samet Karahüseyin:** Timokratik Yönetim Bir Ütopya Mıdır? Kelâmî Siyaset Bağlamında Bir Soruşturma
- **Erol Fırtın:** Osmanlı Fazilet Siyaseti Geleneği Siyasî Eylemlerdeki Ahlâkî Kusurlar Hakkında Ne Söyler?
- **Ali Bedir:** Said Nursî'nin Adalet-i Hakikiye ve Adalet-i İzafiye Kavramları Bağlamında Siyaset Ahlâk İlişkisi

ARA 12.15 – 14.00

II. OTURUM 14.00 – 15.15

Fârâbî'de İdeal Yönetimin Temelleri: Mantık, Ahlâk ve Siyaset

OTURUM BAŞKANI: M. CÜNEYT KAYA

- **Hatice Umut:** Ahlâk ile Siyasetin Zorunlu Birlikteliği: Fârâbî'nin Siyaset Teorisinde Siyasî Olanın Ahlâkîliği Meselesi
- **Cemalettin Ergün:** Fârâbî Düşüncesinde Politik Yetkinliğin Aracı Olarak Mantık
- **Mustafa Selman Tosun:** Ahlâk Siyasete İlke Verebilir mi? Fârâbî'nin Mille Teorisi Üzerine Değerlendirmeler

ARA 15.15 – 15.30

III. OTURUM 15.30 – 16.45

İnsan-Sonrası Siyaset, Teknoloji ve Tahakküm

OTURUM BAŞKANI: İSHAK ARSLAN

- **Dilara Güzeldere:** Yapay Zekâ ve Tahakküm: Marcuse'ün Teknoloji Eleştirisi Bağlamında Bir Değerlendirme
- **Ahmet Selami Çalışkan:** Yapay Zekâ ve Siyasî Ahlâk: Adil Bir Gelecek ve Phronetic Techne
- **Hazal Akpınar:** Yeryüzünün Adına Konuşanlar: Yeni Materyalist Siyaset Anlayışına Bir Müdahale

ARA 16.45 – 17.00

IV. OTURUM 17.00 – 18.15

Postmodern Çağda Ahlâk ve Siyaset: Kırılğan Temeller, Yeni Yorumlar

OTURUM BAŞKANI: NURULLAH ARDIÇ

- **Fatma Zehra Laleoğlu:** Postmodern Çağda Ahlâk ve Hegemonya: Kültür, Siyaset ve Ahlâk İlişkisine Eleştirel Bir Bakış
- **Mustafa Atatorun:** Postmodern Çağda Ahlâk-Siyaset İlişkisini Yeniden Düşünmek: Bauman Üzerinden Bir Okuma
- **Mehmet Emin Balcı:** İnsan Haklarının “Kırılğan” Temelleri: Bryan S. Turner’ın İnsan Hakları Yaklaşımı Üzerine

II. GÜN – 18 EKİM 2025 CUMARTESİ

V. OTURUM 10.00 – 11.15

Siyasî Ahlâkın İdeolojik Çerçevesi ve Ortak İyi Sorunu

OTURUM BAŞKANI: ÖMER TAŞGETİREN

- **Aslı Akbaş:** Liberal ve Agonist Demokratik Siyaset Sarkacında Üç Ögeli Yeni-Cumhuriyetçi Etik
- **Mehmet Hasan Ayer:** Ortak İyinin Çağrısında Direnmek: Liberal Tarafsızlığın Normatif Önceliği
- **Nurullah Ardiç:** Cari Siyasî Ahlâk Krizine Dair Beş Önerme

ARA 11.15 – 12.15

VI. OTURUM 11.30 – 12.45

Siyasî Ahlâkın Ölçüt ve Sınırları:

Faydacılık, Gerçekçilik ve Kirli Eller

OTURUM BAŞKANI: MESUT MALİK YAVUZ

- **Metin Aydın:** Faydacılığın Çözülmez İkilemi: Bireysel Çıkar – Toplumsal Çıkar Çatışması
- **Muhammed Ali Ağcan:** Ahlâkçılık ve Gerçekçilik Arasında: Siyasal Realizmin Vaatleri Üzerine Bir Tartışma
- **Enes Berhudan Kökerer:** Kirli Eller Problemi Bağlamında Siyaset – Ahlâk İlişkisi

12.45 – 13.45 ARA

VII. OTURUM 13.45 – 15.30

Siyasal Kültürde Ahlâkın Yüzleri:

Kurumlar, Gelenekler, Duygular

OTURUM BAŞKANI: YÜCEL BULUT

- **Büşra Nur Topal-Akdoğan:** Türkiye Bürokrasisinde Ahlâkî Bir Aktör: “Babacan Adam”
- **Hakan Köni:** Muhafazakâr Siyasî Gelenekte Ahlâk Anlayışı
- **Havva Yılmaz:** Türkiye’de Başörtüsü Siyasetinin Serencamı Üzerine Duygu Politikaları ve Etik Bağlamında Bir Değerlendirme
- **Hüseyin Etil:** Kültür Savaşı, Demokrasi ve Hınç Etiği

ARA 15.30 – 15.45

VIII. OTURUM 15.45 – 17.00

Erken Cumhuriyet Devrinde Siyaset ve Ahlâk: Egoizm, Milliyet ve Trajedi

OTURUM BAŞKANI: COŞKUN ÇAKIR

- **Ömer Taşgetiren:** *Gönülsüz Olmaz:* Ahmet Ağaoğlu’nun *Serbest İnsanlar Ülkesi’nde* Ahlâkî İlkeler ve Egoizm Eleştirisi
- **Faruk Deniz:** Zoraki Liberal: Ahmet Ağaoğlu’nda Fert
- **Ahmet Okumuş:** Yakup Kadri’nin *Hüküm Gecesi:* Düşünen Eylem Adamının Trajedisi

ARA 17.00 – 17.15

PANEL 17.15 – 19.00

Siyasî Ahlâk: Türkiye’den Bakışlar

OTURUM BAŞKANI: AHMET OKUMUŞ

- Cengiz Çağla
- Ömer Dinçer

III. ULUSAL SİYASET DÜŞÜNCESİ SEMPOZYUMU

AMAÇLAR & ARAÇLAR:
YENİ ZAMANLARDA SİYASÎ AHLÂK
TEBLİĞ ÖZETLERİ

I. GÜN - 17 EKİM 2025 CUMA

I. OTURUM 10.30 – 12.15

FAZİLET, ADALET VE SİYASET: KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR

OTURUM BAŞKANI: ÖZGÜR KAVAK

1. Adaletle Tasavvufî Yaklaşım: İbn Arabî Örneği YEKTA İNCİ ZÜLFİKAR

Tasavvuf alanında tanımlanmaları son derece zor olan hakikatlere isim veren kurucu bir şahsiyet olan İbn Arabî'nin adalet anlayışını ortaya çıkarmaya çalışmak tefekkür dünyamızın ciddi bir ihtiyacıdır. İbn Arabî'nin siyaset ve idare anlayışı çalşılmıştır. Siyasî meşruiyet meselesi, nasihatnâme kategorisine dâhil edilebilecek mahiyetteki düşünceleri, dünyada ferdin mutluluğu ve daha geniş çapta toplumsal saadetin temini için farklı ölçekteki yerleşim yerlerindeki yönetimlerin uygulamalarına dair düşünceleri hakkında eserler verilmiştir. Fakat meselâ Fârabî'nin insanı saadete götürebilecek erdemli şehir örneğinde esas kabul edilen adalet kavramının İbn Arabî'deki tanımı henüz detaylı bir şekilde araştırılmamıştır. Şeyh-i Ekber bu kolayca tanımlanamayan, asırlar boyu sayısız mütefekkir ve filozofun eserler verdiği ve günümüzde bile cevabı belli olmayan “adalet nedir?” sorusunu nasıl cevaplamıştır?

Ekberî düşünce geleneği Osmanlı tefekkür ve ilim anlayışına hâkimdir: Orhan Gazi tarafından İznik'te kurulan ilk medreseye müderris olarak atanan ve resmî vazife olarak ilk müderris diye bahsedilen Dâvûd-ı Kayserî'nin en meşhur eserlerinden *Matla u husûsî'l-kilem fî me ânî Fusûsî'l-hikem* İbn Arabî'nin *Fusûsü'l-Hikem*'ine yazdığı ilk şerhlerdendir. Osmanlı Devleti'nin Ekberî ekol mensubu ilk şeyhülislâmı Molla Fenârîdir. İbn Arabî ve öğrencilerinin eserlerine şerh yazmış ve bu eserleri ders kitabı olarak okutmuş bir isimdir. Dâvûd-ı Kayserî ve Molla Fenârî'nin fikrî ve dinî şahsiyetlerini şekillendiren neşveyi bilen Osmanlı hükümdarları tarafından çok mühim vazifelere atanmışlardır. İbn Arabî ve Mevlânâ, Osmanlı tefekkürünü besleyen ve geliştiren iki temel kaynak olarak kabul edilir. Zira tasavvuf en başından beri devlet adamları vasıtasıyla yönetimde, siyasette, akademik çalışmalarda, halk arasında yaygın şekilde okunan eserlerde mevcuttur. Ekberî gelenek medrese

müfredatının parçası olarak Osmanlı siyasî, fikrî ve içtimâî hayatının içinde evrilip gelişmiştir. “Nizâm-ı âlem” ve “dâire-i adalet” gibi Osmanlı adalet yönteminin çekirdeğini oluşturan kavramlar içinde Ekberî geleneğin izlerini sürmek bir ihtiyaçtır. Osmanlı devlet anlayışı literatürüne katkı sağlayacak bir çaba olacaktır. Sunumumuzda İbn Arabî’nin adalet anlayışını dört anahtar terim üzerinden aktarmaya çalışacağız: adl, istikamet, hak ve mizan. İbn Arabî’nin *Tedbîrât-ı İlâhiyye* ve *Fütûhat-ı Mekkiyye* eserleriyle kaynaklar sınırlandırılarak siyaset bilimi alanına odaklanılacaktır. İbn Arabî kavram kurucudur. Onun diğer eserleri de dâhil edilse mutlaka nüansı çok daha kapsamlı olacak tanımlar yapılabilir. Ancak, sunumda öncelikle bu iki eseriyle iktifâ edilecektir. Siyaset ve hukuk terimleri olarak nitelendirdiğimiz mezkûr dört ıstılahın tanımını yapıldıktan sonra ilâhî adaletin her şeyi kapsadığı gerçeğinin kabulüyle, “İbn Arabî’nin düşüncesinde adalet nasıl tanımlanmıştır?” sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Günümüz adaletsizlikleriyle mücadelede İbn Arabî’nin tanımının rehber addedilerek karanlıkları aydınlatılabileceği varsayımıyla tefekkür dünyamızı genişleterek keşfetmek araştırmanın ikinci aşaması olacaktır.

2. Timokratik Yönetim Bir Ütopya Mıdır? Kelâmî Siyaset Bağlamında Bir Soruşturma SAMET KARAHÜSEYİN

Siyasî düşünceler tarihine baktığımızda Sokrates, Platon ve Aristo’dan itibaren devlet teorileri ve yönetim anlayışları üzerinde derinlikli tartışmalar mevcuttur. İslâm öncesi felsefe geleneğinin önemli düşünürleri, demokratik anlayışları ve yönetim ile yönetilenler arasındaki ilişki/ilişkisizlik biçimlerini tartışa gelmişlerdir. Bu bağlamda demokrasinin yegâne ve en ideal çözüm olmadığı tarihsel olarak tecrübe edilmiştir. Buna mukabil erdemli şehre duyulan arzular, daha etik bir anlayışla yönetime talip olma girişimleri gibi bir takım yeni denemeler ise siyasetin, ahlâkın en güzel örneklerinin sunulduğu alan olarak görülmesine yol açmıştır. İslâm filozoflarının kadîm siyaset ve ahlâk felsefesinden tevârüs ettiği erdemlerle donatılmış şehre, erdemli ve bilge yöneticilerle ulaşma beklentisi elbette ki boş bir beklenti olmasa gerektir. Fakat kısa süre içinde felsefe ve kelâm geleneğinde kritiği artarak devam eden “erdemli şehrin erdemli yöneticisi nasıl olmalı?” arayışı yerini bir ümitsizliğe bırakmış olmalı ki erdemli şehir ve erdemli yönetici; bilge kral, filozof peygamber gibi daha başka içeriklerle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Erdemli şehir, önce erdemlerin ağırlığından mütevellit erdemli yöneticiye, erdemli yönetici eğer mümkün değilse erdemli eve/bireye, erdemli birey de yetişemeyecekse erdemli insanların toplumdan

tecrit olmak kaydıyla korunmasına (mütevahhid) kadar varan bir sürece evrilmiştir. Bu tabloya bakıldığında erdemlerin erişilebilirliği devamlı surette tavandan tabana doğru güç kaybederken, erdemlerin ve faziletlerin içselleştirildiği şerefli bir yönetimin hayali ise “tam bir ütopya” olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelâmcılar, siyaset düşüncesine bireysel iyileşmeden daha ziyade erdemlerin mümkün kılınabilmesi için adalet kavramıyla imkân aramışlardır. Lâkin önemli bir açmaz olarak, teolojik dilin nasslar ışığında keskinleşmesi ve giderek normatif bir zemine kaymasıyla ilâhî arzuyu temsil ettiğini ileri süren, yer yer de ötekileştiren imamet teorileri belirmeye başlamıştır. Hakikati ve ahlâkî imamdâ (devlet reisi) kristalleştirmeye çalışan bu teoriler bütünü de anlaşıldığı kadarıyla yüksek güvenlikli ve ahlâkî faziletlerle donatılı şerefli bir toplum ve şerefli bir yönetici çıkarmaktan uzak kalmaktadır. Çünkü (Batı terminolojisiyle teo-politiğin) kelâmî siyasetin de ıskaladığı ve göz ardı ettiği en önemli unsurun çoğu kuramda görüldüğü üzere; tarihin nesnesi olarak sunulan insanı, özne konumuna alırken isteksiz ve nass karşısında devamlı tahkim edilmiş biçimde irdelemesidir. Bu eksik ve yaralı bilinçten kurtulabilmenin en önemli çıkış yollarından birinin, insanı Tanrı karşısında yücelten, antropolojik ve fenomenolojik bir bakış açısıyla tarihin değirmeninde sürekli ezilen değil bilakis tarihin çarkına yön ve hız veren bir konumda değerlendirmek olduğu öne çıkartılabilir. Bu sayede sosyal teolojiyle sağlanmak istenen Tanrı, insan ve tarih arasındaki uyumlu korelasyonu, daha istekli ve ahlâkî bir ifade ediş biçimi olarak görmek mümkün olabilecektir. Çalışmamızda bazı İslâm filozofları ve kelâmcıların erdemli şehre dair ortaya attıkları temel teoriler ışığında özellikle kelâmî siyaset kuramlarının göz ardı ettiği antropolojik ve fenomenolojik birtakım yaklaşımların timokratik bir yönetime farklı imkânlar sunabileceği tartışılmaktadır.

3. Osmanlı Fazilet Siyaseti Geleneği Siyasî Eylemlerdeki Ahlâkî Kusurlar Hakkında Ne Söyler?

EROL FIRTIN

Osmanlı fazilet siyasetinin siyasî davranışları anlamaya yönelik en temel realist kabullerinden biri insan kusurluluğunun (insanın nâkışlığı ya da gayri mütekemmilliği, “human imperfectibility”) siyasî öznenin fiillerini değerlendirmede en çok dikkate alınması gereken özellik olduğu fikrine dayanır. Bu kabul değişik versiyonları ile yüzyıllar içinde farklı türlerde yazılmış ahlâk metinlerinde (felsefî veya tasavvufî gibi) yaygın olarak bulunmaktadır. Sunumda bu temel kabulden yola çıkarak bazı seçili ahlâkî kusurların nasıl ifade edildiğine bakarak söz konusu ön kabulün

ele alınan kusurların tanımlanmasında oynadığı rolü keşfetmeye odaklanacağım. Özellikle 16. ve 17. yüzyıl ahlâk felsefesi metinlerinde yer alan kibir, riya, öfke, gadr gibi bazı seçili rezilet kategorilerinin tanımlarını ve bu tanımlarda gerçekleşen değişimleri ele alarak farklı müelliflerin söz konusu kategorileri kendi siyasî bağlamlarına nasıl uyarladıklarına dikkat çekeceğim. Böylece ahlâk düşüncesinin nasıl dinamik ve değişken olduğunu ve bu dinamizmin temelinde onun realist kabullerinin yattığını göstermeye çalışacağım. Sunumda ele alacağım bir başka önemli nokta ahlâk üzerine yazan müelliflerin statü konumlarıyla rezilet kategorilerinin tanımlarında yer alan realist eğilimler arasında doğrudan bir ilişki olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadır. Siyasetin doğası itibarıyla sürekli değişkenliğine karşın ahlâka dayalı söylemsel bir karşı-tavır ifade eden bu ilişkide rezilet (ve fazilet) kategorileri sürekli yeniden yoruma tabi tutulmaktadır. Müelliflerin statü-konumlarıyla ahlâka dayalı pozisyonları arasındaki gerilim gerek düşünce tarihi gerekse de siyaset felsefesi açısından yeterince incelenmemiştir. Sunumum söz konusu gerilim hakkında devam edegelen çalışmamın bir parçası olarak seçili rezilet kategorileri üzerinden siyasal özne inşasında ahlâkî kusurları terbiye etmeye yönelik özellikle ulema-bürok-rasi sınıfına mensup müelliflerin geliştirdiği stratejileri anlamaya yönelik olacaktır.

4. Said Nursî'nin Adalet-i Hakikiye ve Adalet-i İzafiye Kavramları Bağlamında Siyaset ve Ahlâk İlişkisi

ALİ BEDİR

Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu ile Cumhuriyet Türkiye'si'nin erken dönemlerinde yaşamış ve Meşrutiyet rejimini tecrübe etmiş Said Nursî'nin düşünce sisteminde adalet hem metafizik hem de toplumsal boyutlarıyla siyaset ve ahlâk arasındaki gerilimi aşmaya yönelik bir çerçeve sunar. Nursî'nin adalet-i hakikiye ve adalet-i izafiye ayrımı, siyasetin ahlâkî temellerini yeniden düşünmek için kritik bir imkân barındırır. Bu çalışma, Nursî'nin *Risale-i Nur* külliyyatındaki adalet vurgusunu, siyasetin “soylu yalan”lara mecburiyeti veya Kantçı indirgemecilik gibi Batılı tartışmalarla diyaloga sokarak, İslâm düşüncesinin bu alandaki özgün katkısını ortaya koymayı amaçlar. Nursî'ye göre adalet-i hakikiye, kâinattaki ilâhî dengeyi yansıtan ve insanın fitratına yerleştirilmiş olan mutlak adalettir. Adalet-i izafiye ise, toplumsal hayatta insanın sınırlı aklı ve tarihsel koşullar içinde ulaşabildiği göreceli düzenlemelerdir. Bu ikili kavramsallaştırma, siyasetin ahlâkî meşruiyetinin ancak ilâhî adalete referansla anlam kazanabileceğini, ancak pratikte göreceliğin kaçınılmaz olduğunu kabul ederek gerçekçi bir siyasî etik önerir. Bu bildiride ele alınacak ana sorular şunlardır: Nursî'nin

adalet teorisi, siyasetin “arızî” çatışma ve uzlaşma dinamiklerini ahlâki bir perspektifle nasıl yorumlar? Adalet-i izafiye, günümüzün çoğulcu toplumlarında kamusal uzlaşma için nasıl bir normatif zemin sunabilir? “Krizler çağı”nda siyasî kararların ahlâki sorumluluğu, Nursî’nin hakikat ve mizan metaforlarıyla nasıl temellendirilebilir? Nursî’nin düşüncesi, siyaseti salt güç mücadelesine indirgeyen sinik yaklaşımlara karşı, adaleti hem metafizik bir ideal hem de tarihsel bir pratik olarak kavrayarak ahlâk-siyaset ilişkisine üçüncü bir yol önerir. Bu bildiri, onun eserlerindeki “kuvvetin hakta olması” ilkesi ve “adalet-i mahza” vurgusunu, çağdaş siyasî etik tartışmalarına bir cevap olarak okumayı hedefler. Anahtar Kelimeler: Said Nursî, siyaset ve ahlâk, adalet-i hakikiye, adalet-i izafiye, kriz çağı, İslâmî siyaset etiği.

II. OTURUM 14.00 – 15.15

FÂRÂBÎ'DE İDEAL YÖNETİMİN TEMELLERİ: MANTIK, AHLÂK VE SİYASET

OTURUM BAŞKANI: M. CÜNEYT KAYA

1. Ahlâk ile Siyasetin Zorunlu Birlikteliği: Fârâbî'nin Siyaset Teorisinde Siyasî Olanın Ahlâkîliği Meselesi HATİCE UMUT

Fârâbî'nin siyaset teorisi ahlâk ile siyaset arasında zorunlu bir irtibat olduğu görüşünü esas alır. Fârâbî'nin bu görüşü en temelde onun, varlığı bizatihi iyi kabul eden sudûrcu metafizik düşüncesinden kaynaklanır. Ona göre bütün mevcutların kendisinden sâdır olduğu İlk Sebep/Tanrı, zâtı/cevheri itibarıyla âdil ve iyi olandır. Tanrı'dan belli bir tertip üzere sâdır olan mevcutlar ise belli bir liyakat ve adâlet üzere varlığa gelmişlerdir. Fârâbî açısından liyakat ve adâlet üzere var olan her şey, bütünüyle iyidir. Şu hâlde Tanrı, zâtı/cevheri itibarıyla iyi iken, onun lâzımı mesabesindeki tüm mevcutlar, varlıktan aldıkları pay itibarıyla iyidirler. Fârâbî'nin metafizikte kabul ettiği varlık-iyi özdeşliğinin iradî varlık alanındaki karşılığı ise, “olgu-değer” yahut “olan-olması gereken” özdeşliğidir. İradî varlık alanında “olgu-değer” özdeşliğini kabul eden Fârâbî, siyaset teorisini bu kabulü doğrultusunda inşa etmiş, ahlâk ile siyaset arasında zorunlu bir irtibat olduğu görüşünü esas almıştır. Böylesi bir irtibatın varlığına istinaden o, siyasî varlık alanında ortaya çıkan şey, durum ve fiillerin “iyi-kötü” yahut iyi ve kötü anlamlarının farklı tahakkuk tarzları mesabesindeki “âdil-adaletsiz”, “faziletli-faziletsiz” gibi ahlâkî değer bildiren sıfatlarla nitelenmek zorunda olduğunu ileri sürmüştür. Bu tebliğde ilk olarak, Fârâbî'nin siyaset teorisinde “siyasî” sıfatını haiz her bir şey, durum ve fiilin aynı zamanda ve zorunlu olarak “ahlâkî” olduğu görüşü tartışılacaktır. Fârâbî'nin iradî varlık alanında kabul ettiği olgu-değer özdeşliği ilkesinin, insanın aklî/iradî fiillerini ve bu fiiller neticesinde ortaya çıkan inşaları, başka hiçbir ilave anlama gerek duymaksızın, yalnızca iradî fiil ya da iradî fiillerin neticeleri/ürünleri olmaları bakımından değer bağımlı fiil ve inşalar haline getirdiği savı temellendirilecek, bu temellendirmeye istinaden onun siyaset düşüncesinde devlet ile faziletli devlet, siyaset ile faziletli siyaset kavramlarının bir ve aynı

anlamı ifade eden kavramlar olduğu, devlet ya da siyasete ilişkin herhangi bir mahiyet yahut derece farkı bildirmediği görüşü ileri sürülecektir.

2. Fârâbî Düşüncesinde Politik Yetkinliğin Aracı Olarak Mantık

CEMALETTİN ERGÜN

Bu tebliğ, İslâm felsefesinin kurucu figürlerinden biri olan Fârâbî'nin düşüncesinde mantığın yalnızca bireysel-entelektüel yetkinlik aracı olarak değil, aynı zamanda politik-toplumsal yetkinleşmenin bir aracı olarak nasıl konumlandırıldığını tartışmaktadır. Fârâbî'nin epistemolojisinden hareketle geliştirilen bu yaklaşım, mantığın yalnızca burhanî (kesin kanıta dayalı) bir yöntemle hakikati ortaya koyma gücünü değil, aynı zamanda kamusal tartışmaları yönlendirme, ortak değerleri tesis etme ve erdemli toplumun inşasında belirleyici bir araç olma işlevini ön plana çıkarır. Fârâbî epistemolojisi öncelikle, tam tasavvur ve kesin tasdikleri merkeze alan ve salt felsefî-bilimsel ideallerin çerçevesini belirleyecek matematiksel kesinlikte, kusursuz bir dilin inşasını hedeflemektedir. Bu epistemolojinin hedefler görüldüğü ikinci iddia ise sosyo-politik hayatı yönlendirecek ve kamusal tartışmaları sonlandıracak kararların tabi tutulması gereken rasyonel-felsefî bir *modus operandi* olarak da üretilmiş olabileceğini güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Fârâbî'nin bu iki iddiası iki tür yetkinlik vadetmektedir. Salt felsefî-bilimsel problemlerin kesinliğe dayalı çözümünü vadeden işlevi bireysel yetkinliği; politik hayatta söz söyleme, kendi pozisyonunu, *toposunu*, bakış açısını felsefî olarak temellendirme işleyişini gösteren işlevi ise politik-toplumsal yetkinliği sağlamaktadır. Fârâbî, burhanî yöntemi bireysel entelektüel yetkinliğin aracı olarak görürken, bu yetkinliğin eksiksiz bir felsefî varoluşu temsil etmesi için toplumsal hayata aktarılmasını zorunlu kılar. Bu bağlamda filozofun görevi yalnızca teorik bilgiye ulaşmakla sınırlı değildir; ulaştığı hakikati toplumla paylaşarak erdemli bir şehir kurma sorumluluğunu da içerir. Fârâbî, birçok eserinde, teorik bilgide derinleşmiş fakat bunu politik hayata aktaramayan filozofu “eksik” olarak nitelendirir. Fârâbî, toplumsal yetkinleşmenin en güçlü araçlarından birisinin, filozofun meşhur önermeler yoluyla toplumla diyalektik bir diyalog kurma yetisi olduğunu öne sürer. Bu yeti, felsefî hakikatlerin bu hakikatleri elde etmeye uygun olmayan kimselere diyalektik aracılığıyla aktarılmasıdır. Filozof, burhanî yöntemle ulaştığı kesin hakikatleri, bu tür bir akıl yürütmeye yatkın olmayan halka doğrudan aktaramaz. Bu nedenle, toplumun geneline kabul görmüş önermelerden (meşhurât) yola çıkarak diyalektik bir diyalog kurar. Bu süreç, Aristotelesçi geleneğin diyalektiği hasmı çürütme aracı olarak görmesinden farklı olarak, Fârâbî

tarafından “filozofun halkla ortaklaşması” ve onları ikna etmesi olarak yeniden yorumlanmıştır. Fârâbî, filozofun diyalektik yöntemi kullanarak halkla iletişim kurma faaliyetini “dışsal ya da egzoterik felsefe (el-felsefetü'l-hâriciyye ve'l-berraniyye)” olarak adlandırır. Bu, felsefenin popüler yüzüdür ve hakikatin, onu anlama kapasitesi sınırlı olan kitlelere aktarılmasını hedefler. Bu yöntem sayesinde felsefî hikmetler ve ahlâkî erdemler, toplumda ortak birer değere ve uzlaşî zeminine dönüşür. Böylece mantık, sadece soyut bir düşünme sanatı olmaktan çıkarak, sosyo-politik düzeni kuran ve kamusal tartışmaları rasyonel bir sonuca bağlayan pratik bir araca evrilir. Sonuç olarak, Fârâbî düşüncesinde mantık, iki aşamalı bir yetkinleşme projesinin temelini oluşturur. İlk aşamada filozof, burhan yoluyla bireysel entelektüel yetkinliğe ulaşır. İkinci aşamada ise diyalektik yöntemi kullanarak bilgiyi toplumsal bir faydaya dönüştürür. Böylece mantık hem bir hakikat arayışının bilimi hem de erdemli bir toplum inşa etme sanatı olarak konumlandırılarak siyaset felsefesinin merkezine yerleştirilir.

3. Ahlâk Siyasete İlke Verebilir Mi? Fârâbî'nin *Mille* Teorisi Üzerine Değerlendirmeler

MUSTAFA SELMAN TOSUN

Bu bildiri, ahlâk ile siyaset arasındaki ilişkiyi ilke düzeyinde inceleyip ahlâkın siyasete ilke verip veremeyeceğini Fârâbî'nin *mille* teorisinden hareketle araştırmaktadır. Temel iddiamız, ahlâkın siyasete ilke veremeyeceği, ahlâkın siyasete ilke vermesi halinde siyasal bir görünüm kazanıp ahlâkın siyaset için araçsallaştırılacağını ve böyle bir ilişkinin sonucunda hem ahlâkın hem de siyasetin zâtî tariflerinin bozulacağıdır. Bu iddiamızı adalet kavramı örneği çerçevesinde inşa ettik.

Birinci bölümde Fârâbî'nin *mille* teorisinin mahiyeti, zâtî bileşenleri ve *millenin* ihtiyaçları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ilimler tasnifi ortaya konarak ahlâk ve siyasetin ilimler tasnifindeki yeri ve manaları tespit edilmiştir. Ardından *mille* teorisi ile ilimler tasnifinin kesişim noktasında ahlâk ile siyaset arasındaki ilişkinin mahiyeti *mille* teorisine nispetle ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ahlâk ve siyasette müşterek lafız olarak kullanılan adalet kavramı merkeze alınarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya konmuştur. Bu bağlamda ahlâkta mevzu edilen adalet ile siyasette konu edinilen adalet kavramlarının bizzat farklı olduğu kanaatine varılmıştır. Dördüncü bölümde çağdaş dönem adalet teorilerinden John Rawls'ın adalet teorisi ele alınmıştır. Bu cihetle onun adaleti temellendirdiği temel sezgisel fikirler, adaletin

konusu, toplum sözleşmesi, toplumsal temel mallarının dağıtımı ve bunun iki temeli ortaya konuştur. Beşinci bölümde Fârâbî'nin *mille* teorisi ile Rawls'ın adalet teorisi karşılaştırılmıştır. Bu iki teorinin metafizik, epistemik ve ahlâkî nitelikleri bağlamında ortaya konmuştur. Akabinde bu iki teorinin olası çıkmazları hakkında bir tartışma yürütülmüştür. Bu çıkmazlar, adalet kavramı çerçevesinde ele alınmış ve Fârâbî'nin hem ahlâkın problemlerinden biri hem de siyasetin problemlerinden biri olan adaleti Rawls'ın görüşlerinden daha tutarlı olduğu ortaya konmuştur. Mevzubahis tutarlılıktan kasıt ise sadece metafizik, epistemik ve ahlâkî değil aynı zamanda bir toplumu açıklama ve o toplumda adaletin imkânını ortaya çıkarma hususunda daha mukim temellere dayandığına ilişkindir. Altıncı, son bölümde, Fârâbî'nin *mille* teorisini merkeze alarak hem ahlâk ile siyasetin problemlerini ayırma hususunda hem de çağdaş dönemde yeni bir toplumsal oluşuma imkân sağlayabileceği temellendirilmiştir. Çalışmanın yöntemi meta-analizi merkeze alarak iki farklı görüşü karşılaştırmaktadır. Çağdaş dönemde kurumsal yapıların ve devlet organlarının ahlâkî ve siyaseti pratik amaçlar doğrultusunda araçsallaştırıldığını adalet kavramından hareketle değerlendirmektedir. Bu çalışma, ahlâk ve siyasetin iki farklı ilim olduğunu adaletin bu yönüyle hem ahlâkta hem de siyasette kullanımının farklı olduğunu Fârâbî ve Rawls'ın görüşlerini karşılaştırarak temellendirmiş ve Fârâbî'nin *mille* teorisinin çağdaş imkânını sorgulamıştır.

III. OTURUM 15.30 – 16.45

İNSAN-SONRASI SİYASET, TEKNOLOJİ VE TAHAKKÜM OTURUM BAŞKANI: İŞHAK ARSLAN

1. Yapay Zekâ ve Tahakküm: Marcuse'ün Teknoloji Eleştirisi Bağlamında Bir Değerlendirme

DİLARA GÜZELDERE

Yapay zekâya (YZ) dair hem birbiriyle çelişen hem de birbirini besleyen çeşitli anlatılar bulunmaktadır. Bu anlatıların ortak noktasında YZ'nin gelecekte nasıl bir yapıya kavuşacağı ve insanlığı nasıl etkileyeceğine dair öngörüler bulunmaktadır. YZ kimi zaman insanlığın tüm sorunlarına çözüm olarak sunulurken kimi zaman da insanlığın sonunu getirecek bir tehdit olarak resmedilmektedir. Bu kıyamet senaryoları, YZ'nin gelişimini durduracak kadar etkili olmamasına rağmen paradoksal biçimde iyimser yaklaşımları beslemekte, YZ'nin potansiyel güç ve kapasitesine vurgu yapmaktadır. Günümüzde YZ, hayatın neredeyse tüm alanlarına nüfuz etmiş ve bu yayılım giderek artmaktadır. Bu durumun temelinde YZ'ye duyulan iyimserlik yer almaktadır. Söz konusu iyimserlik, bu çalışmada bilimsel veya teknolojik vaatler açısından değil, YZ'nin siyasî sonuçları bakımından ele alınmaktadır. Eleştirel YZ çalışmaları alanında, YZ'nin toplumsal ve siyasî etkilerini farklı perspektiflerden ele alan geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu çalışma ise YZ teknolojilerini, Herbert Marcuse'ün teknoloji eleştirisi çerçevesinde incelemektedir. Amaç, hem Marcuse'ü bir yaklaşımla eleştirel YZ çalışmalarına katkı sunmak hem de Marcuse'ün teknoloji eleştirisinin günümüz teknolojik gelişmeleri bağlamında geçerliliğini ortaya koymaktır. Marcuse'ün teknoloji eleştirisini günümüz teknolojik gelişmeleri açısından hâlâ önemli kılan iki temel yön bulunmaktadır. İlk olarak, Marcuse eleştirisini belirli araçların kullanımına indirgemez ve teknolojinin doğası gereği iyi ya da kötü olduğunu savunmaz. Aksine, teknolojiyi özgürlük ve tahakküm arasındaki diyalektik ilişki çerçevesinde değerlendirir. Bu yaklaşım, YZ'nin insanlığın ilerlemesiyle özdeşleştirildiği iyimser bakışla, onu bir tehdit olarak gören karamsar bakış arasında daha dengeli bir perspektif sunar. İkinci olarak, Marcuse teknolojiyi yalnızca teknik araçlar bütünü olarak değil; toplumsal düzen, güç ilişkileri ve yaşam pratikleriyle iç içe geçmiş bir olgu olarak ele alır. Marcuse'ün bu yaklaşımı, teknik ilerlemeyi

şekillendiren mevcut güç ilişkilerini görünür kılar. Bu sayede YZ'yi yalnızca teknik ilerleme olarak değil, aynı zamanda bu ilerlemenin hangi toplumsal düzen içinde, kimin yararına ve kimin pahasına geliştiği bağlamında düşünmeyi mümkün kılar. Marcuse'ün teknoloji eleştirisinden yola çıkan bu çalışma, YZ teknolojilerinin tahakkümü pekiştirdiğini savunmaktadır. Zira bu teknolojiler, kapitalist toplumsal düzen içinde verinin, doğanın ve emeğin sömürüsüne dayalı üç temel eksenle işlemektedir.

2. Yapay Zekâ ve Siyasî Ahlâk:

Adil Bir Gelecek ve *Phronetic Techne*

AHMET SELAMİ ÇALIŞKAN

Phronetik tekhnê; *phronesis* ile *tekhne*yi birleştiren, Yapay Zekânın normatif filtrelerle bilgece karar verebileceği sosyo-teknik tasarımları ifade eder. Siyasî ahlâk, realizmle etik bir denge kurmayı gerektirir; devletlerin yalnız kendi vatandaşlarına değil küresel ölçekte insan onuruna ve çevreye karşı sorumlulukları vardır. Dijital küreselleşme ve Yapay Zekâ, küresel sorumluluk ve adil bir geleceğin inşasında yardımcı olabilir. YZ'nin programlanması ve standartların kim tarafından belirleneceği kritik bir sorundur. YZ'nin siyasî ahlâk önerip denetleyip denetleyemeyeceğinin, NOOPO-LITICUS adlı YZ Karar Destek Sistemi bağlamında tartışılması önerilmektedir. Tarih-felsefe-edebiyat-siyaset klasiklerinin ve büyük verinin işlenmesiyle “bilgece” tavsiye üreten, negentropik bir düzen sağlayıcı hedeflenmektedir.

Teknoloji, Platon'un yazının icadını anlatırken aktardığı gibi bir “pharmakon”-dur; hem iyileştirici hem zararlı olabilir. Bu nedenle teknofil-teknofob kutupları yerine teknorealizm benimsenmelidir. Süper Yapay Zekânın kontrolsüz icat kapasitesi tehdit oluşturur; algoritmik riskler, yeni sömürgecilik ve araçsallaşma ihtimali vardır. Noosfer ve Noopolitik, bilgi ve bilgelik temelli küresel bir siyasî ufuk sunar; kararlar insanlığın ortak çıkarı doğrultusunda meşrulaşmalıdır. *Homo Noopoliticus*, gezegensel ölçekte düşünülen insandır. NOOPOLITICUS, siyasî ahlâkın akıl ve bilgelik boyutunu dijital forma taşıyarak karar vericilere hesap verebilir ve isabetli seçenekler sunmayı amaçlar. Siyasî ahlâk açısından riskler; değer gömülülüğü, algoritmik önyargı, adalet metriklerinin belirsizliği, hesap verebilirlik sorunu ve teknolojinin araçsallaşmasıdır. Bunlara karşı bağımsız etik kurullar, şeffaflık, açıklanabilirlik, telafi mekanizmaları, model çoğulluğu ve kamu katılımı önerilir.

NOOPOLITICUS, adalet, sorumluluk, kapsayıcılık ve şeffaflık ideallerine hizmet eden bir tavsiye motoru olarak tasarlanır; siyaseti ikame etmek için değil, rasyonalite

ve erdemi güçlendirmek için vardır. Süper Yapay Zekâ tehdidine karşı Noopolitik, insan onurunu koruma görevini üstlenmelidir. YZ, iklim krizi, eşitsizlik, insan hakları ihlalleri ve yolsuzlukla mücadelede küresel bir vicdan ve erken uyarı sistemi rolü üstlenebilir. Siyasî ahlâk, YZ'nin insanlık yararına, doğayla uyumlu ve gelecek nesillere saygılı yönlendirilmesini gerektirir. Türk-İslam geleneğindeki adalet, ehliyet, liyakat ve maslahat ilkeleri YZ tasarımına rehberlik edebilir. YZ'nin amacı, insan iradesini ortadan kaldırmak değil, küresel problemlerin çözümüne katkı sağlamak ve güveni artırmaktır. Prometheus, Frankenstein ve Asimov üzerinden teknolojiye dair korkuların özünün insanın kendi ahlâkî güvensizliği olduğu vurgulanır; YZ'nin canavarlaşmaması için etik eğitim ve dizginleme zorunludur. Makineleşmenin insanı tek boyutlu hâle getirdiği modern süreç, YZ ile insan için daha anlamlı bir evreye girebilir; bu da *phronetik tekhneyi* oluşturur. Metin, YZ ile siyasî ahlâkın kesişiminde disiplinlerarası bir çabanın zorunlu olduğunu, aksi hâlde sorumlu YZ'nin mümkün olmayacağını belirtir. YZ, ulus-devlet sınırlarını aşan insan ve gezegen merkezli bir ahlâkî ufuk kurmalıdır. Ortak etik mutabakatlar, adaletin küreselleşmesi, meşruiyetin ortak bilinçten türemesi ve uzlaşî kültürüyle erdemin yerleşmesi hedeflenir.

3. Veryüzünün Adına Konuşanlar:

Yeni Materyalist Siyaset Anlayışına Bir Müdahale

HAZAL AKPINAR

21. yüzyılın ekolojik ve siyasal krizleri karşısında, yeni materyalist düşünce (Haraway, 2016; Bennett, 2010; Braidotti, 2013) etik-politika ayrımını yeniden kurarak, insan merkezci olmayan bir ontoloji çerçevesinde ahlâkî duyarlılığı ön plana çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, canlı ve cansız varlıklar arasında yeni bir etik ilişki biçimi önerirken, politika alanını çatışma, çıkar, sınıf ve iktidar mücadelelerinden çok, “ilişkisellik”, “birlikte varoluş” ve “sorumlu özneleşme” ilkeleri üzerinden yeniden inşa etmektedir. Ancak bu etik yönelimin, yapısal eşitsizlikleri görünmez kılma ve sınıf mücadelesini ikame etme riski taşımaktadır. Bu bildiri, yeni materyalist düşüncenin güncel politik etkilerini Marksist bir perspektiften analiz ederek özellikle etik-politika ilişkisinde ortaya çıkan kavramsal kaymaların altını çizecektir. Jane Bennett’in (2010) “vibrant matter” kavramsallaştırması ile Donna Haraway’in (2016) “Chthulucene” ve “making kin” önerileri, insan olmayan varlıklara birer etik jest olarak değerini korusa da sınıfsal antagonizmayı göz ardı ederek çatışmasız bir siyaset tahayyülüne zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda Rosi Braidotti’nin (2013) “olumlayıcı etik”i de tarihsel materyalizm yerine post-ontolojik bir çoğullukta çözülmeyi önermektedir.

Bu etik-politika modeline karşı, Andreas Malm'ın (2021) fosil sermaye ve stratejik şiddet tartışmaları; Kohei Saito'nun (2023) Marx'ın ekososyalist yönelimini güncelleyen çalışmaları ve John Bellamy Foster'ın (2009) kapitalist metabolizma teorisi, sınıfsal konumlanışı merkeze alan alternatif bir siyaset anlayışı geliştirmektedir. Bu Marksist yaklaşımlar, yeni materyalizmin apolitikleşmiş etik formlarını, sermaye düzeniyle potansiyel ideolojik örtüşmeleri açısından eleştirel olarak sorgulamaktadır. Bildirinin temel tezi, yeni materyalist etik-politika anlayışının neoliberal çağın yönetsimsel diline uyum sağladığı ve politik olanı etik olanla ikame ederek, çatışma ve dönüşüm potansiyelini törpülediğidir. Etik duyarlılığı yadsımadan ama onu tarihsel ve sınıfsal antagonizma ile eklemleyen bir Marksist siyasî etik modeli, yalnızca doğa ile değil, eşitsizlikle de yüzleşebilecek bir dönüşüm zemini sunabilir.

IV. OTURUM 17.00 – 18.15

POSTMODERN ÇAĞDA AHLÂK VE SİYASET: KIRILGAN TEMELLER, YENİ YORUMLAR

OTURUM BAŞKANI: NURULLAH ARDIÇ

1. Postmodern Çağda Ahlâk ve Hegemonya: Kültür, Siyaset ve Ahlâk İlişkisine Eleştirel Bir Bakış

FATMA ZEHRA LALEOĞLU

Marksist gelenekten beslenen, Antonio Gramsci'nin özgün katkılarıyla teorik derinlik kazanan hegemonya kavramı, en yalın haliyle egemen sınıfın toplumu sadece zor kullanarak değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik liderlik aracılığıyla, diğer toplumsal grupların rızasını kazanarak yönetmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda söz konusu rızayı kazanmanın veya üretmenin birden fazla yolu vardır. Dolayısıyla pratikte hegemonya hiçbir zaman tek değildir; kültürel, siyasî ve ekonomik biçimlere ayrılabilir. Üstelik bunlar arasında dinamik ve ilişkisel bir süreç mevcuttur. Buradan hareketle hegemonyanın her bir biçiminin diğerini beslediğini veya bir diğerinden beslendiğini söylemek mümkündür. Esas itibarıyla hegemonya, literatürde birçok şekilde ve çeşitli bağlamlarda çalışılmıştır. Ancak genel itibarıyla hegemonyanın pratikte farklı bir şekilde daha tezahür ettiğini ve kendisini ahlâk alanında da gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu noktada ahlâki hegemonyaya ilişkin kapsamlı bir araştırmanın eksikliği dikkat çekmektedir. Hem siyaset hem de kültür ile yakın ilişki içinde olması bakımından ahlâk, bu çerçevede en iyi ihtimalle siyasal veya kültürel hegemonya içinde ele alınmıştır. Ahlâkın normatif yapısı sadece bireylerin davranışlarını yönlendirmekle kalmamakta, aynı zamanda toplumsal ve politik düzenin inşa edilmesinde ve sürdürülmesinde; iktidarın meşrulaştırılmasında ve güçlendirilmesinde etkili olmaktadır. Bu ise ahlâkı hem sivil hem de politik alanı dizayn eden ve belirleyen hegemon bir unsur olarak daha etkili hâle getirmektedir. Dolayısıyla ahlâkı yalnızca kültürel ve siyasal zeminin herhangi bir uzantısı olarak değil; kendine özgü bir alana sahip, güç mücadelelerinin şekillendiği ve bu mücadeleleri şekillendiren bir unsur olarak değerlendirmek önem arz etmektedir. Bu hususlardan hareketle bu bildiride “ahlâki hegemonya” kavramı önerilerek, kültürel ve siyasal hegemonya ile ahlâk arasındaki dinamik ilişki postmodern

çağ bağlamında tartışılacaktır. Nitekim özgürlük, çeşitlilik ve kapsayıcılık gibi değerlerin günümüzde postmodern bir bağlamda temellendirildiği; mutlak görelilik, kimlik politikaları ve dilsel tahakküm gibi araçlar yoluyla bu değerlerin hegemonik normlara dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu dönüşüm, toplumsal rızanın giderek daha fazla “ahlâki normlar” üzerinden inşa edilmesine ve siyasal hegemonyanın bu yolla pekiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Üstelik ahlâki normlar üzerinden inşa edilen hegemonya, beraberinde “ahlâk hiyerarşisi”ni getirmektedir. Oluşturulan hegemonik normları kabullenmeyen veya bu normlara uymayan bireyler ve/veya toplumlar marjinalleştirilmekte; muhalif ahlâki pozisyonlar ise “gerici” veya “dışlayıcı” olarak etiketlenilerek meşruiyet zemininden dışlanmaktadır. Bildiri kapsamında şu sorulara odaklanılacaktır: Postmodern dönemde ahlâk, kültürel ve siyasal hegemonya ile nasıl bir bütünlük içinde çalışmaktadır? Ahlâki hegemonya, üstünlük iddiası ve hiyerarşi hangi değerler üzerinden inşa edilmekte ve hangi araçlar ile rıza üretilmektedir? Bu hegemonik ahlâki normlar karşısında eleştirel söylemler nasıl bastırılmakta veya marjinalize edilmektedir? Sonuç olarak bildiride, ahlâki hegemonyanın güncel tezahürleri tespit edilerek, bu yapıya karşı eleştirel düşüncenin nasıl yeniden inşa edilebileceği tartışılacaktır. Böylelikle ahlâk, kültür ve siyaset üçgeninde iktidarın nasıl yeniden üretildiği açıklığa kavuşturulacak; hegemonik düzene karşı eleştirel bir düşünme zemini önerilecektir. Bu çalışma, ahlâk ve siyaset felsefesi literatürüne “ahlâki hegemonya” kavramıyla yeni bir katkı sağlamayı, günümüzde görünmez hâle gelen veya sıradanlaşan ahlâki tahakküm biçimlerini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

2. Postmodern Çağda Ahlâk-Siyaset İlişisini Yeniden Düşünmek: Bauman Üzerinden Bir Okuma

MUSTAFA ATATORUN

Belirsizliklerin ve göreceliliğin zirveye çıktığı postmodern dönem, Gilles Lipovetsky tarafından sorumluluğun ortadan kalkmaya başladığı, bireyciliğe vurgunun arttığı, ahlâki yükümlülüklerin ve ideallerin kaybolmaya yüz tuttuğu “post-deontik” çağ olarak nitelendirilmektedir. Bu belki çok karamsar bir yaklaşım olsa da postmodern çağın belirsizlikleri ve görecelilikleri ahlâk ve siyaset arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeyi mecbur kılmaktadır. Çünkü postmodernite kavramların ve olguların anlamsal ve değersel netliğini kaybetmeye başlamasına ve ahlâk ile siyaset arasındaki bağların kopmasına kadar giden bir zayıflamaya işaret etmektedir. O hâlde, postmodern çağda ahlâk ve siyaset ilişkisi yeniden nasıl düşünülmelidir?

Postmodern düşünürlerden olan Zygmunt Bauman'ın "postmodern etik" yaklaşımı bu soruya bir cevap verebilir. Çünkü Bauman ahlâkî benliğin ve toplumun belirleyicisi olarak ele almakta ve ona ontolojik bir anlam yüklemektedir. Bu noktada öncelikle, Bauman'ın ahlâka modern ve postmodern bağlamlarda nasıl yaklaştığı açıklanacaktır. Daha sonrasında ise ortaya konulan ahlâk anlayışının siyasal olarak ne anlama gelebileceği tartışılacaktır. Bauman'a göre, modern dönemde inancın yerine rasyonalitenin geçmesiyle -sekülerleşme- hayata bütüncül bakış açısını parçalamıştır. Yani bireyin fikri olarak/zihnen parçalara ayrılması söz konusudur. Ayrıca, yine sekülerleşmenin sonucu olarak bireyselleşme bağları zayıflatarak toplumu da parçalara ayırmıştır. Bu iki yönlü parçalanma bir çoğulluk problemi ortaya çıkarmıştır. Modern etik yaklaşımlar da çoğulluk problemini destekleyerek ahlâkî görecelik ve belirsizliklere yol açmıştır. Dolayısıyla, Bauman ahlâkî içeriğe sahip bir siyasetin de temeli olacak ahlâkî bir benliği elde etmede modern felsefenin etik kodlamalarının yerinin olmadığını iddia etmektedir. Bauman'ın "postmodern etik" yaklaşımı ahlâkî olarak temel ve evrensellik karşıtlığını içerir. Bu, esasında dış erksel bir kodlamayı ve konumlandırmayı reddetmek anlamına gelmektedir. Ancak bu sayede Öteki ile gerçek bir karşılaşma mümkündür. Bauman, bu eleştirel yaklaşım çerçevesinde modern etik felsefenin ve politik pratiğinin ahlâkî güç kaynaklarını gizlediğini iddia ediyor. Çünkü modern ahlâkî evrenselcilik tüm farklılıkları bastırıyor, böylece özerk ahlâkî yargının kaynaklarını ortadan kaldırıyor. Bauman'a göre, ahlâkın temel nitelikleri bütüncül ve iç erksel olmasıdır. Ancak bu niteliklere sahip bir ahlâk anlayışıyla ahlâkî yargı hakkı olan benlik anlamına gelen özerk ahlâkî benlik kurulabilir.

Postmodern dönem farklılıkların görünür olmaya başlaması cihetiyle ahlâkî imkânı sunabilecek bir dönem olabilir. Ancak bu "her şey uyar" anlamında bir göreceli ahlâk anlayışına işaret etmez. Olsa olsa, ahlâkî olgulara dair yeni bir anlayışın yolunun açıldığı bir dönemdir. Bauman bu noktada, ahlâkın temel niteliklerini taşıdığını düşündüğü semavî dinlerin ahlâkî arayışta adres olması gerektiğini vurguluyor. Bilişsel parçalanmanın gerçekleşmiş olduğu postmodern dönemde hayata dair bütüncül bir algılamayı sağlayarak insan bilişselliğini bütünleştirecek ve özerk ahlâkî benliğin esası olarak bir iç erk tesis edebilecek kaynak semavî dinler olarak görülmektedir. Böylece Bauman postmodern çağın aynı zamanda dinin yeniden gündeme gelmesi anlamında postseküler nitelikte olduğunu düşünüyor.

Bauman diğer siyasal toplulukçular gibi benlik, toplum ve ortak iyi arasındaki sıkı bağları vurguluyor. Bunu hem modern etik eleştirisinde benliğin ve toplumun parçalanması ve bağların zayıflaması analizinde hem de postmodern etikte benliğin yeniden bütüncül kurulumunda ve toplumun yapısının iyileşebilmesinde ortak iyi olarak semavî dinleri adres göstermesinde yapıyor. Ayrıca postmodern etikteki evrenselcilik karşıtlığı ve dine referans veren ahlâkî kaynak yaklaşımı da onun toplulukçu ve çoğulcu bakış açısını yansıtıyor. Dini ortak iyi olarak görmesi ve ahlâkî yaklaşımın merkezine alması postseküler bir toplulukçuluğa işaret etmektedir.

3. İnsan Haklarının “Kırılğan” Temelleri: Bryan S.Turner’ın İnsan Hakları Yaklaşımı Üzerine MEHMET EMİN BALCI

Bu bildiri, verili bir politik söylemin ürünü olarak yorumlanan insan hakları kavramına sosyolojik bir açılım kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çağdaş sosyolojinin önemli temsilcilerinden Bryan S. Turner’ın insan hakları ve kırılğanlık yorumu ele alınacaktır. Turner, insan haklarını soyut ve özerk bir birey fikri üzerine değil, sosyolojik bir bedenleşme (embodiment) teorisi çerçevesinde temellendirir. Yalnızca biyolojik değil; toplumsal, tarihsel ve etik ilişkiler içinde kurulan insanın bedensel varlığı, aynı zamanda evrensel bir müşterekliğe kaynaklık eder. Beden sosyolojisi ile insan hakları kuramı arasındaki bu kavramsal köprüyü görünür kılmak ve kırılğanlığa dayalı bir hak anlayışı geliştirmek, çalışmanın başlıca hedefidir. Çalışma bu çerçevede üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, insan bedeninin Arnold Gehlen’in deyişiyle “prematüre doğası” ve “dünyaya açıklığı” üzerinden kırılğanlık olgusu ele alınır. Turner’a göre insanlar, yalnızca rasyonel bireylerin karşılıklı çıkarla kurduğu sözleşmesel toplulukların üyeleri değildir; göz ardı edemeyecekleri acılardan, bağılıklardan ve bakım ilişkilerinden oluşan bir topluluğun ontolojik üyeleridir. Bu durum, insan haklarının temelini özgür irade veya özerklik değil, varoluşsal bir zaafiyet üzerine kurmayı gerektirir. Bu noktada beden hem somut ihtiyaçların taşıyıcısıdır hem de başkasına olan etik bağımlılığın ifadesidir. Bu kısımda modern siyasal düzenin varsaydığı insan tasavvuru ve onun antropolojik kökenleri tartışılacak ve alternatif bir politik antropoloji önerilecektir. İkinci kısımda, insan haklarının modern toplumsal düzene entegrasyonu ve kurumsal temelleri ele alınacaktır. Refah devletiyle birlikte sağlık, bakım ve barınma gibi temel haklar, bedensel kırılğanlığı tanıyan ve güvence altına alan kurumlarca karşılanmıştır ancak özellikle neoliberal dönüşüm sürecinde bu yapılar, kırılğanlığı azaltmanın

ötesinde onu yeniden üreten, hatta derinleştiren mekanizmalara dönüşmüştür. Bu kısımda, modern kurumların insani zafiyetleri giderme biçimleri eleştirel biçimde değerlendirilecek ve Turner'ın vatandaşlıkla özdeşleşmiş insan hakları söylemine yönelik eleştirisi tartışılacaktır. Üçüncü kısımda, çağdaş dünyada kırılganlığın evrenselleşen biçimleri tartışılmaktadır. Düzensiz göç, küresel salgınlar, çevresel yıkım ve terör gibi olgular, kurumsal güvencelerin aşındığı kolektif korunmasızlığı derinleştirmekte; neoliberal politikalarla birleşerek kırılganlığı yaygın ve kalıcı bir hâle dönüştürmektedir. Turner'a göre insan haklarını yalnızca egoist ve mülkiyet temelli korrüpa araçları olarak değil, ortak bir insanlık durumuna verilen etik bir yanıt olarak yeniden düşünülmelidir. Bu bölümde müşterek incinebilirliği merkeze alan bir politik beden tahayyülünün olanakları tartışılacaktır.

18 EKİM 2025 CUMARTESİ

V. OTURUM 10.00 – 11.15

SİYASÎ AHLÂKIN İDEOLOJİK ÇERÇEVELERİ VE ORTAK İYİ SO-RUNU

OTURUM BAŞKANI: ÖMER TAŞGETİREN

1. Liberal ve Agonist Demokratik Siyaset Sarkacında Üç Öğeli Yeni-Cumhuriyetçi Etik

ASLI AKBAŞ

Günümüzde her türlü küresel krizin artmasıyla birlikte demokratik söylemleriyle öne çıkan siyasetçilere, siyâsi partilere ve diğer kurumlara duyulan güven azalmaya devam etmektedir. Zira bu güvensizlik yalnızca görece yeni demokrasilerdeki değil, ABD ve diğer bazı Batılı ülkelerdeki otoriterliğe yatkın popülist veya muhafazakârların son seçim zaferleriyle de doruğa ulaşmıştır. Ancak, demokratik yönetimlerdeki düşüşü yalnızca uluslararası krizlere ve etkilere bağlamak liberal ve diğer siyâsi alternatiflerin hatalarını veya eksikliklerini görmezden gelmemize yol açabilir. Öyle ki, insanlık onuru hiçe sayılıp barış tehdit edilirken siyasetçilerin hâlâ liberal etik veya ahlâkı riyakârca savunarak demokratik değerleri suistimal etmesi bir yana, ulusların gerçekçi vizyonlarına ve özgün olgusal temellerine dayanmayan liberal normatifliğin bizzat kendisi de iç siyasette reddedilebilmektedir. Diğer taraftan bu demokrasi açığı hem liberallik hem de otoriterlik karşıtlığını tetikleyerek çatışmacı, realist, agonist veya radikal demokratik yaklaşımlara zemin hazırlamıştır. Bu rekabetçi tarzlar da kimilerine göre liberal politikaya benzer şekilde siyâsi partileri merkeze alarak demokratik mücadeleyi partizanlık tutumunun ötesine taşıyamamaktadır. Yetersizlikleriyle birlikte agonist veya realist siyaset, son yıllarda artan otoriterlik tehdidi karşısında yine de tercih edilebilir bir ahlâkî/etik duruş ortaya koymuştur.

Kısmen yukarıdaki alternatifler arasında sayabileceğimiz yeni-cumhuriyetçilik, çatışmacı ve agonist akım ile uzlaşmacı liberal ahlâk arasında bir yerde durmaktadır. Bu yaklaşım, natüralist ve dile dayalı olgusal bir kuramı önerirken, idealist ve kurumsalcı bir normatif siyâsi etik sunar. Bu çalışmada ise parti-merkezciliğin veya partizanlığın aksine, siyaseti toplumsal ve bireysel etikten ayırmayan yeni-cumhuriyetçiliğin

kuramcısı P. Pettit'in *When Minds Converse* (2025) adlı en son ve önceki bazı eserlerinde bahsettiği bu etik modelin üç ögesini mercek altına almaktayım. Liberalizm başta olmak üzere demokratik siyaset iddiasındaki her düşüncenin sahiplendiği eşitlik, saygı ve özgürlük kavramları yeni-cumhuriyetçilikte "ilişkisel eşitlik", "sözel saygı", "tahakkümsüzlük olarak özgürlük" şeklinde tercüme edebileceğimiz bu üç ögeye dönüşmektedir. Pettit'in nazarında bu unsurlar, demokratik normların uygulanabilir siyasî bir etiğe ne derecede dönüşebileceğinin ölçüsünü de sunmaktadır.

Yeni-cumhuriyetçi etiğin imkânlarını sorgulamak amacındaki bildirimde; bu yaklaşımın günümüz için özgün ve gerekli yönlerine değinmenin yanı sıra, liberal ve agonist ilkelerden ayrışmadığı noktalarda hâlihazırdaki otoriter siyasî iklimde yetersiz kalabileceğini öne sürmekteyim. Bu iddiayı gerekçelendirmek adına, yukarıda bahsedilen üç etik ögenin Pettit'in yaklaşımında yalnızca söze dayalı kurumsalcılıkla desteklenmesinin muhtemel sonuçlarını tartışmaktayım.

2. Ortak İyinin Çağrısına Direnmek: Liberal Tarafsızlığın Normatif Önceliği

MEHMET HASAN AYER

Modern toplum, bünyesinde farklı dinsel, ahlâkî, metafizik ve seküler öğretilere ev sahipliği yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kapsamlı doktrinler ve siyasal arasındaki ilişki modern siyaset teorisinde tartışılabilen konulardan biridir. Siyasal liberalizm, değerlerin bu denli çoğul olduğu bir düzlemde siyasal tarafsızlığı gündeme getirerek siyasalın herhangi bir metafizik yahut ahlâkî öğreti tarafından şekillendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, liberal tarafsızlık iyyinin ne olduğuna ilişkin tartışmalardan kendini soyutlayarak değerler alanına kamu otoritesinin girmemesini salık veren düzenleyici bir norm olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, tarafsızlık idealinin siyaseti değerler ve iyi ile mesafelendirmesi, modern toplumlarda ortak iyi konusunda kaygı taşıyan düşünce geleneklerini rahatsız etmektedir. Tarafsızlık karşısında ortak iyi ve kolektif müzakere gibi konseptleri öne süren cumhuriyetçi siyaset teorisi, buna bir örnektir. Cumhuriyetçilere göre, liberal tarafsızlık bireyleri atomize yığınlar olarak ele almakta ve ortak iyi yaratımı konusunda yurttaşlara aktif bir rol vermemektedir. Kolektif müzakere ve demokratik katılım sonucunda bireysel iyilerin ve ortak iyyinin gelişeceğini dile getiren cumhuriyetçilik, liberalizme kıyasla insanın kolektif doğasına ve toplumsallığa güçlü bir atıf yaptığını belirtmektedir. Bu bağlamda, bildiri süresince cumhuriyetçiliğin ortak iyi

kavramı çerçevesinde liberal tarafsızlığa yönelttiği eleştirilerin normatif açıdan yarattığı bir dizi soruna değineceğim. İlk olarak, tarafsızlık siyasetinin atomize bir birey anlayışına dayanmadığını ve böyle bir anlayışı teşvik etmediğini göstermeye çalışacak; ardından da kolektif müzakere süreci sonucunda ortak iyi siyasetine kapı aralamanın, çoğunluk kimliğine mensup bireylerin benimsedikleri kapsamlı doktrinleri güçlendirme riski taşıyabileceğini ve bunun da tarihsel olarak madunlaştırılmış gruplar açısından adaletsizliğe yol açma potansiyelini sorgulayacağım. Son olarak, bütün bu eleştiriler ışığında modern ve çoğulcu demokratik toplumlar açısından liberal tarafsızlığın ortak iyiyi merkezine alan cumhuriyetçi siyasal teorilere kıyasla normatif açıdan öncelikli ve tercih edilesi olduğunun gerekçelendirmesini sunacağım.

3. Cârî Siyasî Ahlâk Krizine Dair Beş Önerme

NURULLAH ARDIÇ

Çağdaş kültürümüzün temel zihniyet problemlerini tartışmaya açmayı amaçlayan bu tebliğ Türkiye ve dünya Müslümanlarının yaşadığı siyasî ve sosyo-ekonomik sorunların çoğunun altyapısını oluşturduğunu düşündüğümüz beş temel meseleye odaklanacaktır. Önem sırasına göre bu sorunlar şunlardır: Güç – ahlâk dengesinin bozulması, cemaat – birey dengesinin bozulması, özgüven eksikliği, eğitim kalitesinin düşüklüğü ve ümmet-içi ihtilaflar ve dayanışma eksikliği. Tebliğde Türkiye ve İslâm Dünyası'nda yaşanan derin siyasî ahlâk krizinin de bu beş temel sorunla doğrudan ilintili olduğu gösterilmeye çalışacaktır.

VI. OTURUM 11.30 – 12.45

SİYASÎ AHLÂKIN ÖLÇÜT VE SINIRLARI: FAYDACILIK, GERÇEKÇİLİK VE KİRLİ ELLER OTURUM BAŞKANI: MESUT MALİK YAVUZ

1. Faydacılığın Çözülmez İkilemi: Bireysel Çıkar – Toplumsal Çıkar Çatışması METİN AYDIN

Faydacılık, Batı düşünce geleneğinin en önemli halkalarından biridir. Son iki yüz yıldır ahlâk, hukuk ve siyaset alanında oldukça etkili olan bu geleneğin öne çıkan iki ismi teorinin kurucusu olan Jeremy Bentham (1748-1832) ve onun öğrencisi John Stuart Mill (1806-1973)'dir. Faydacı teorinin temel ilkesi olan Fayda İlkesi ya da bir diğer adıyla En büyük Mutluluk İlkesi, “en yüksek sayıda insanın en büyük mutluluğunu” ortaya çıkaran eylemi ahlâki açıdan doğru olarak kabul eder. Eylemin sonucuna odaklanan bu yaklaşım sayesinde faydacılık birçok ahlâki ve siyaset meselesinin çözümünde oldukça başarılıdır. Fakat teorinin bu en güçlü yönü aynı zamanda en büyük zayıflığıdır. Çünkü bu yaklaşım teori açısından oldukça önemli bir soruna neden olur: bireysel çıkar-toplumsal çıkar, bir diğer ifadeyle çıkar-ödev çatışması.

Sorunun temelinde aslında ahlâk-siyaset çatışması yatar. Ahlâk, bireysel mutluluğu hedeflerken, siyaset ise toplumsal mutluluğu hedefler ve kabul edileceği üzere bu iki çıkar her zaman uyumlu değildir, çatışma durumları sık sık karşımıza çıkar. Siyasî açıdan bireysel çıkarla toplumsal çıkar arasında kalan yönetim mekanizmaları için cevap basittir: Bu tür çatışmalarda toplumsal çıkar seçilmelidir. Bu seçim faydacılık temelinde ahlâki açıdan da doğru bir seçimdir. Ancak meseleye bireyin açısından bakıldığında hem ahlâk hem de siyaset açısından cevaplanması gereken çok açık bir soru kendini izhar eder: “Niçin kendi çıkarımı toplumsal çıkar için feda etmeliyim?”

Bu soruya faydacı gelenek içerisinde üç tür cevap verilmiştir ve bildiride bu cevaplar tartışılacaktır:

1. İlk cevap Bentham ve Mill'in cevabıdır. Bu düşünürlere göre zahirde bireysel çıkar ile toplumsal çıkar arasında zaman zaman çatışmalar ortaya çıkabilse de aslında iki çıkar daima birbirleriyle uyumludur. Çünkü bütün için faydalı olan parça için de faydalıdır.

2. William Paley gibi teolojik faydacılığı savunanların cevabıdır. Buna göre bireysel çıkarın toplumsal çıkar için fedası Tanrı'nın talebidir.
3. Henry Sidgwick'in cevabıdır. Ona göre bu sorun çözülemez bir sorundur. Faydacılığın bireysel çıkar ile toplumsal çıkar arasındaki bu çatlağı kapatmaya yarayacak bir çözümü yoktur.

2. Ahlâkçılık ve Gerçekçilik Arasında: Siyasal Realizmin Vaatleri Üzerine Bir Tartışma

MUHAMMED ALİ AĞCAN

Siyaset teorisi alanında son yıllarda hızla büyüyen bir literatür, Anglo-sakson dünyada uzun yıllardır siyaset üzerine düşünmenin olağan ve hâkim biçimi haline gelmiş; siyasal ahlâkçılık, ideal teori, etiği önceleyen veya uygulamalı etik şeklinde isimlendirdikleri yaklaşımın kapsamlı eleştirisini yapmaktadır. 2000'li yılların sonlarına doğru Raymond Geuss ve Bernard Williams gibi düşünürlerin fikirlerinden ilham alarak ortaya çıkan bu eleştirel literatür, zamanla siyasetin ne olduğu, kendine özgü çalışılma imkânı, siyasal eylemin karakteri vb. siyaset felsefesine özgü olduğunu düşündükleri sorunlara kapsamlı bir tavır olarak “siyasal realizm” veya “yeni realizm” başlığı altında toplanan bir teorik çerçeve hüviyeti kazanmıştır. Siyasal realizm, ana akım siyaset teorisinin ahlâkî siyasete önceleyerek siyaseti ikincil ve ahlâka baştan aşağı bağımlı bir alana indirgediğini, farazi ve ideal bir taslağa göre siyasal alanı yapılandırma girişiminde bulunarak steril ve seçmeci bir teorileştirmeyi tercih ettiğini, siyasetin kendine özgü yapısını tanımadığı ölçüde aslı sorunlarını da ihmal ettiğini ve nihayet siyasal eylemin özgün yapısını açıklamaktan uzak düştüğünü ileri sürmektedir. Buna karşın, teorileştirmeye siyasal alanın kendisinden başlanması gerektiği, siyasetin ahlâktan bağımsız ve hatta onu önceleyen bir gerçekliği bulunduğu, siyasetin gerçek konusunun düzen, çatışma ve anlaşmazlık olduğu, siyasal alan için normlardan söz edilecekse bunun bizzat siyasetin içinden türeyen bir siyasal normativiteye dayanması gerektiği, siyasal analizin kurumlara, pratiklere ve eyleme öncelik veren bağlamsal bir yapıya sahip olduğu gibi iddiaları dile getirmektedir. Siyasal realizmin bu iddiaları, siyasetin düşünsel etkinliği için kendi başlarına önemli hatırlatma ve düzeltmeleri içerirken büyük ölçüde ahlâka, ahlâk-siyaset ilişkisine ve siyasal normlara dair bir tutumda temellenir. Belirli bir etik düşüncüyü ima eden bu tutum ise siyasal ahlâk açısından önemli kısıtlılıklara sahiptir. Bir toplumdaki ahlâkî repertuarın siyasal olana dair içerdiği kurucu ve eleştirel potansiyelleri

göremediği gibi ahlâki fâillîğe dair bir açıklama da sunamaz. Özellikle siyasal düzenin ve iktidarın meşruiyet sorununa ahlâki değerlendirmeye başvurmadan cevap üretememekte; siyasal normların özerk bir açıklamasını da geliştirememektedir. Bu bildiri, siyasal realizmin eleştirilerinin özellikle siyasal ahlâk için imkânlarını gündeme taşıırken siyasal normlara ilişkin kısıtlarını tespit ederek ahlâk ve siyaset ilişkisinin iki uç tutum olarak ön plana çıkan ahlâkçılık ve gerçekçiliğin ötesinde nasıl kurulabileceğini tartışmaktadır.

3. Kirli Eller Problemi Bağlamında Siyaset-Ahlâk İlişkisi

ENES BERHUDAN KÖKERER

Siyaset teorisi tartışmalarında kirli eller problemi, siyasal eylemin ahlâki değerlerle ilişkisini ve politik araçlarla amaçlar arasındaki gerilimi ele almıştır. Bu problem, siyasetçilerin ahlâki açıdan yanlış kabul edilen eylemlerde bulunmak zorunda kalmaları durumunda nasıl bir tutum takınmaları gerektiğini sorgulamıştır. Bu sorgulamayı çağdaş siyasal etik tartışmalarında gündeme getiren isim Michael Walzer olmuştur. Walzer'in kirli eller olarak adlandırdığı mesele, siyasette bazı eylemlerin sonuçlarının faydalı ya da gerekli olsa bile, ahlâki açıdan sorunlu olabileceğini ortaya koymuştur. Siyasetçi, bir kararın doğru olduğunu bilerek ve onun ahlâkî yanlışlığının da farkında olarak harekete geçiyorsa, bu kişinin elleri kirlenmiştir. Ancak Walzer için esas sorun, bu kirlenmenin sebebi değil, böyle bir durumda ortaya çıkan ahlâki çelişkinin nasıl ele alınacağı olmuştur. Meselenin bu yönüyle Walzer, siyasetçinin iki kötü seçenek arasında kaldığı ikilemleri ve bu durumlarda alınan kararların hem ahlâki hem siyasal sonuçlarını tartışmaya açmıştır. “Yanlış olanı yaparak doğru olana ulaşmak mümkün müdür?” sorusu, bu paradoksun merkezinde yer almıştır. Kirli eller problemi, bu yönüyle siyasetin yalnızca ahlâki mutlakçılık idealiyle ya da reelpolitik pragmatizmle açıklanamayacak çok katmanlı doğasını gözler önüne sermiştir. Walzer, “ruhlarını kaybetmiş insanlar tarafından yönetilmek istemiyorum” diyerek, siyasal öznenin ahlâki farkındalık geliştirmesi gerektiğini vurgular. Ona göre, ahlâki değerleri tümüyle göz ardı etmeyen ve yaptığı eylemlerin etik anlamda sorunlu olduğunun bilincinde olan bir siyasetçi, ellerinin kirli olduğunun farkındadır. Walzer, politikacılardan her koşulda ahlâki ilkelere bağlı kalmalarını talep eden katı bir ahlâkçılığı savunmaz; aksine, siyasal alanın yalnızca ahlâki normlara dayanarak sürdürülemeyeceğini kabul eder. Ancak siyasetin bütünüyle ahlâktan bağımsız işleyebileceği yönündeki düşüncüyü de eleştirir. Zira faydacılık gibi bazı mutlakçı yaklaşımlar siyasal aktörün etik sorumluluğunu görünmez kılar. Onun

kendi vicdaniyla hesaplaşmasını ve ellerinin kirlenmesinden kaynaklı olarak ortaya çıkacak bedeli ödenmesini engeller. Walzer'e göre, siyasal alanda ahlâki ikilemlerle karşılaşan bir aktörün, eylemlerinin kirli yönlerini fark edebilmesi ve bu kirliliğin doğurduğu sorumluluğu (bedeli) üstlenmesi gerekir. Aksi hâlde, mutlakçı ahlâki yaklaşımların teşvik ettiği etik duyarsızlık, siyasal pratikte ciddi tehlikelere yol açabilir. Bildiride, bu ikilemler karşısında siyasetçinin ahlâki sorumluluğu nedir? Siyasetin kendine özgü bir ahlâki ölçütü var mıdır? Kamusal yarar bir ölçüt olabilir mi? Kirli eller sorunu istisnai durumlarla mı sınırlıdır, yoksa siyasal yaşamın sürekli bir parçası mıdır? gibi temel sorular ele alınacaktır. Ardından, çağdaş siyasal hayattan örneklerle kirli eller probleminin güncel görünümü tartışılacaktır. Bu bildiri, kirli eller problemi üzerinden siyasî ahlâkın sınırlarını yeniden düşünmeyi, siyasal eylemin ahlâki meşruiyetini sorgulamayı ve temiz ellerle siyaset yapmanın imkânını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

VII. OTURUM 13.45 – 15.30

SIYASAL KÜLTÜRDE AHLÂKIN YÜZLERİ:
KURUMLAR, GELENEKLER, DUYGULAR
OTURUM BAŞKANI: YÜCEL BULUT

1. Türkiye Bürokrasisinde Ahlâkî Bir Aktör: “Babacan Adam”

BÜŞRA NUR TOPAL AKDOĞMUŞ

Bu çalışma, Türkiye bürokrasisinde tarihsel süreklilik içinde gözlemlenebilen ve kamu kurumlarında “babacan adam” olarak tanımlanabilecek bir bürokratik aktörü, teorik bir çerçevede ele almaktadır. “Babacan adam” figürü, hiyerarşik ve formel yapının hâkim olduğu ancak informel ilişkilerin de güçlü biçimde etkili olduğu siyasal ve kurumsal ortamlarda ortaya çıkar. Bu figür, bürokrasinin resmî yüzü ile halkın gündelik ihtiyaçları arasında bir tür arabuluculuk işlevi görür. Pasif ve uyumlu bir duruş sergilemesine rağmen, etik değerlere bağlılığı ve vicdanî sorumluluğu ile öne çıkar. Genellikle görevini sessizce ve hakkaniyetle yerine getiren bu aktör, astlarıyla ilişkilerinde otoriteyi şefkatle harmanlayan bir yönetim tarzı benimser. “Babacan adam”, çoğu zaman kendisini diğer mevkidaşlarından farklı olarak daha insanî, ölçülü ve erdemli bir pozisyonda konumlandırır. Özellikle siyasal sinizmin ve güvensizliğin yaygınlaştığı dönemlerde, kamu görevlilerine yönelik eleştirilerin arttığı ortamlarda, bu figür kamusal alanda bir tür vicdanî sığınak, ahlâkî dayanak olarak işlev görür. Bu özelliğiyle, bürokratik meşruiyetin gündelik hayattaki tezahürlerinde güven telkin eden bir özneye dönüşür. Kurumsal baskıların arttığı, çoğulluğun bastırıldığı, merkezîyetçi ve totalizan eğilimlerin güç kazandığı dönemlerde ise yerel ve parçalı öznellik tarzları daha görünür hâle gelir. Bu noktada “babacan adam”, formel erkeklik kalıplarından saparak, informel bir erkeklik tarzını temsil eder; kurumsal normlara tam anlamıyla uymayan, ancak ahlâkî sorumluluğunu yitirmemiş bir figür olarak ortaya çıkar. 1980 sonrası neoliberal dönüşüm süreciyle birlikte kamu yönetiminde performans ve piyasa odaklı yaklaşımlar belirginleşmiş, teknokratik ve verimlilik temelli yönetim anlayışı öne çıkmıştır. Bu dönüşümle birlikte, halkla yakın temasını sürdüren, siyasallaşmaya mesafeli duran ve görevini “hakkıyla yapan” kamu görevlilerine yönelik nostaljik bir temsil gelişmiştir. “Babacan bürokrat” figürü, bu verimlilik odağıyla beraber yerel dinamikleri ıskalayan yönetim anlayışlarına karşı

bir tür ahlâkî direniş odağı olarak öne çıkar; devletle halk arasında yumuşatıcı bir tampon işlevi görürken, aynı zamanda kaybolan bürokratik erdemlerin de taşıyıcısı olur. Türkiye bürokrasisinde uzun süredir var olan ancak kavramsallaştırılması büyük ölçüde ihmal edilmiş bir bürokratik aktör figürü olan “babacan adam”ı inceleyen bu araştırma, bürokratik aktörleri yalnızca iktidar ilişkileri bağlamında değil, aynı zamanda etik duruş, duygusal emek, erkeklik pratikleri ve kurumsal sorumluluk gibi katmanlarla birlikte ele almaktadır. Çalışma, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet sonrasına uzanan tarihsel süreçten örneklerle bu figürü analiz ederken, aynı zamanda kuramsal bir çerçeve de sunmaktadır.

2. Muhafazakâr Siyasî Gelenekte Ahlâk Anlayışı

HAKAN KÖNİ

Muhafazakâr siyasî gelenekte ahlâk önemli bir kaygı olarak karşımıza çıkar. Liberalizm ve sosyal demokrasiden farklı olarak muhafazakâr düşünce ve pratikte ahlâk din, gelenek, kültür ve tarihle iç içelik gösterir. Tanrı inancı, dinî emirler, kutsal kitap, ahiret inancı, kültürel ve geleneksel değerler muhafazakâr ahlâk anlayışının önemli yapı taşlarını oluşturur. Çok kapsamlı ve incelikli bir kurallar bütünü olarak karşımıza çıkabilecek muhafazakâr ahlâk anlayışı muhafazakâr siyasî gelenekte düzen, istikrar, refah, huzur ve selamet için elzem görülür. Devletin maddi güç unsurlarıyla ve sırf dünyevi bir kısım çıkarlar vaat ederek iyi insanlar üretebilmesi ne doğru ne de tam manasıyla başarılı olabilir. İlâhî emirlerle teşkil edilmiş bir ahlâk anlayışı yanılması mümkün olmayan bir ilâhî aklın ürünü olmanın yanı sıra çağlar boyunca pratik vakalar karşısında rafine edilmesiyle de ileri bir doğruluk, yerindelik ve isabetlilik değeriyle ön plana çıkar. Asırlardır insanların bu çerçevede takip ettiği ahlâk anlayışı haliyle modern anayasalarda ve diğer hukukî metinlerde kamu ahlâkı, kamu düzeni, kamu yararı gibi bir kısım başlıklar altında uyulması gereken kanuni esaslar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenlerle belli tür davranış, giyim-kuşam ve eylemler en liberal ve en sosyalist ülkelerde dahi cezai yaptırımlara tabi olabilmekte, geçmişin reddi istense dahi pratikte mümkün olamayabilmektedir. Diğer yandan bireyi merkeze alan liberal ahlâk anlayışı ve toplum karşısında bireyi yok sayan sosyalist ahlâk anlayışı ve her iki durumda da tanrı inancının, ahiret inancının, dinî kaygıların olmadığı bir ahlâk anlayışı sosyo-ekonomik sahada baş edilmesi mümkün olmayan sorunların en önemli sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkabilmektedir.

3. Türkiye’de Başörtüsü Siyasetinin Serencamı Üzerine Duygu Politikaları ve Etik Bağlamında Bir Değerlendirme

HAVVA YILMAZ

Türkiye’de başörtüsü meselesi, yalnızca inanç ve kimlik politikalarının değil, aynı zamanda duyguların dolaşımı ve yönetimi üzerinden şekillenen toplumsal-siyasal bir deneyimdir. Bu bildiride, Arlie Russell Hochschild’in *Strangers in Their Own Land* (2016) adlı çalışmasında geliştirdiği *duygu kuralları* (feeling rules), *duygusal emek* (emotional labor) ve *empati duvarı* (empathy wall) kavramlarından hareketle, başörtüsü meselesi Türkiye’nin duygusal modernleşmesinin en belirgin kırılma hatlarından biri olarak ele alınmaktadır. Başörtüsü yasağı ve serbestisi etrafında gelişen süreç, utanç, onur, öfke ve direniş gibi duyguların yalnızca kamusal alanda değil, gündelik hayat pratikleri ve toplumsal hafıza içinde de nasıl yeniden üretildiğini gösterir.

Çalışma, Türkiye’de başörtüsü meselesinin duygusal tarihini dört evrede inceler. Buna göre; Cumhuriyet’in erken döneminden itibaren kadın bedeni, ulusun modernlik tahayyülünün hem sembolü hem sahnesi hâline gelmiş; “başörtüsü modern kadın” figürü ilerlemenin duygusal vitrini olurken, başörtülü kadın “mahcubiyet” ve “geri kalmışlık”la özdeşleştirilmiştir. 1980’ler ve 1990’larda bu hiyerarşi, devletin *duygu kuralları*na dönüşmüş; başörtülü kadınlar kamusal alanda “öfkeli” ve “tehlikeli” özneler olarak kodlanmıştır. Bu süreçte kadınlar öfkelerini bastırmak, sabırla direniş göstermek zorunda kalmış; böylece başörtüsü, etik özneleşmenin sembolü hâline gelmiştir. 1990’ların sonundaki yasak ve dışlanma politikaları kadınların kamusal görünürlüğüne derin bir travma ve sessizlik rejimine dönüştürürken; 2000 sonrasında gelen serbestleşme süreci bu travmanın duygusal yükünü tamamen ortadan kaldıramamış, yalnızca biçim değiştirmiştir. Yasakların kalkmasıyla birlikte, başörtülü kadınlar için “duygusal borç rejimi” başlamış, kamusal alanda minnettarlık, kırgınlık ve yorgunluk duyguları iç içe geçmiş; başörtüsü artık yalnızca bir kimlik göstergesi değil, kimin duygularının kamusal alanda meşru sayılacağını belirleyen bir ölçü hâline gelmiştir.

Bugün yasal engeller ortadan kalkmış görünse de duygusal adalet tam anlamıyla sağlanmış değildir. Başörtüsü meselesi, empati duvarlarının hâlâ kalın olduğu, bazı duyguların “aşırı” ya da “fazla” sayıldığı bir toplumsal alan olarak varlığını sürdürmektedir.

4. Kültür Savaşı, Demokrasi ve Hınç Etiği

HÜSEYİN ETİL

Liberal demokrasilerin krizde olduğuna dair sosyal bilimsel literatür giderek genişlemektedir. Liberal demokrasilerin krizini araştırmacılar ve teorisyenler basitçe kültür savaşlarının yükselişine bağlama eğilimindedir. Bu yaklaşıma göre kültür siyaseti çağdaş siyasal kültürün çöküşüdür. Kültür savaşları toplumsal sözleşmeleri parçalayan yeni din savaşları olarak değerlendirilmektedir. Moderniteyle birlikte dinin gerileceği yönündeki büyük sekülerleşme teorilerine benzer bir şekilde modernleşme teorilerinden esinlenen yaklaşımlar kültür savaşlarının gerileyeceğini varsaymaktadırlar. Ancak temel sorun liberal demokrasileri destekleyen normatif kaynakların zayıflamasıdır. Çağdaş ileri toplumların temel sorunu kültürün derin yapılarındaki çatlakta, dünya görüşü (Weltanschauung) seviyesinde yatmaktadır. Toplumlar metafizik, epistemoloji, antropoloji, etik ve teleoloji hakkındaki temel varsayımlarda yarılmalar yaşamaktadırlar. Bu itibarla ortaklık krizi yalnızca kültür siyaseti (kültür savaşı) bağlamında değil, siyaset kültürü (örtük kültürel yapılar) bağlamında da yorumlanmalıdır. Kültür, gerçekliği inşa ettiği gibi siyasal düzenin de ahlâkî temelini verir. Kültürün alacakaranlığında karşılaşılan kültür krizi “ortak olanın krizi”dir. Nihilist zamanlarda yeni bir siyasal kültür gündeme gelmektedir. Yeni siyaset kültürü öfke, kızgınlık ve intikam etiği bağlamında gerçekleşmektedir. Ontoloji haline gelen hınç kültürün derin yapısını şekillendirmektedir. Nefret, aşağılama, insanlıktan çıkarma, iptal kültürü, doxxing, şeytanlaştırma gibi olumsuzlayıcı tavırlar kültürün yeni mantığına dönüşmüştür. Bu sunumda nihilist zamanlarda liberal demokrasilerin ayakta kalıp kalamayacakları tartışılacak ve tahayyülde çözülmesi gereken sorunların siyaset düzeyinde çözülüp çözilemeyeceği ele alınacaktır.

VIII. OTURUM 15.45 – 17.00

ERKEN CUMHURİYET DEVRİNDE SİYASET VE AHLÂK: EGOİZM, MİLLİYET VE TRAJEDİ

OTURUM BAŞKANI: COŞKUN ÇAKIR

1. *Gönülsüz Olmaz: Ahmet Ağaoğlu'nun Serbest İnsanlar Ülkesi'nde Ahlâkî İlkeler ve Egoizm Eleştirisi*

ÖMER TAŞGETİREN

Siyasal rejim tipleriyle insan karakterleri arasındaki ilişki siyasal düşünce tarihinde sıklıkla “rejimin istikrarı” sorunsalı bağlamında ele alınmış bir konudur. Her rejim tipinin belirli bir insan tipini gerektirdiği ve böylece istikrara kavuşacağı ve rejim-insan tipi uyumsuzluğunda da rejimin istikrarlı olamayacağı yaygınlıkla ileri sürülen bir görüştür. Günümüz siyaset biliminde de “siyasal kültür” çalışmalarının bu anlamda farklı rejim tiplerini (demokratik ya da otoriter) besleyen insan davranış ve değerlerini araştırmaya devam ettiği görülmektedir.

Türkiye’de de cumhuriyet rejiminin toplumda benimsenmesi bağlamında bu tartışmaya katkılarıyla öne çıkan isimlerden birinin Ahmet Ağaoğlu olduğu söylenebilir. Türkiye Batıcılığının daha liberal kanadında yer alan düşünür ve siyasetçi Ahmet Ağaoğlu, ahlâkî ve kültürü merkeze alan bir modernleşme okuması geliştirmiştir. Ağaoğlu, belirli ahlâkî değerlerin içselleştirilmeden yapılan siyasal dönüşümlerin istikrarlı olamayacağını ve Türkiye’nin bu bağlamda temel sorununun despotik rejimler altında şekillenmiş insan karakterlerinin cumhuriyet rejimine uygun olması olduğunu düşünmektedir. Ağaoğlu bu anlamda çeşitli eserlerinde cumhuriyet rejiminin gerektirdiği karakter özelliklerini ve ahlâkî ilkeleri anlatır ve bunların gelişimini etkileyen siyasal sosyalleşme araçlarının (din, aile, eğitim gibi) nasıl bir rol oynaması gerektiğini irdeler. Ağaoğlu, ahlâk konusunda özellikle egoizmin liberal cumhuriyete zararlarına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, ütopyası Serbest İnsanlar Ülkesi’ni egoizmin kısıtlandığı ve vatandaşların serbestlik idealini ve pratiğini devam ettirmek için yardımlaştığı bir model olarak kurgular.

Bazı yorumcular yoğun ahlâk vurgusu sebebiyle Ağaoğlu’nun cumhuriyet yorumunun liberal özgürlük anlayışı ile uyuşmayacağını ileri sürmüşlerdir. Bu yorumlar önemli bir noktaya dikkat çekmekle birlikte, Ağaoğlu’nun gündeme getirdiği

meseleyi detaylı irdedilememektedir. Ağaoğlu'nun ahlâk konusunda dikkat çektiği nokta, egoizmin toplum için zararları ve bu anlamda liberal değerleri benimseyen bir cumhuriyet rejimi için de problem oluşturabilmesidir. Dolayısıyla, Ağaoğlu'nun ahlâk vurgusunu liberal olmayan bir duruş olarak yorumlamak yerine, egoizm ve liberal cumhuriyetin istikrarı ilişkisi üzerine düşünmek, Ağaoğlu'nun anlaşılmasına daha fazla katkıda bulunabilir ve liberal teoride ahlâkın yeri üzerine verimli bir tartışmanın kapısını aralayabilir.

2. Zoraki Liberal: Ahmet Ağaoğlu'nda Fert

FARUK DENİZ

Ahmet Ağaoğlu'nun (1869–1939) düşünce dünyası, yaşadığı coğrafyaların ve tanıklık ettiği devrimlerin etkisiyle sürekli değişen, eklektik ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu değişkenlik özellikle onun “fert” kavramı üzerinden okunabilir. Aynı zamanda son yıllarda kendisine atfedilen “liberal” nitelendirmenin ne ölçüde yerinde olduğunu tartışmayı da gerekli kılar. Ağaoğlu'nun serüveni, hem fert anlayışındaki dönüşümlerin hem de günümüzdeki liberal yorumların tarihsel bağlamdan koparıldığında nasıl yanıltıcı olabileceğinin güçlü bir örneğidir.

Ağaoğlu'nun liberal olarak anılmasının temelinde, fert ve ferdiyetçiliğe yaptığı vurgu olduğu kabul edilir. Ancak bu vurgu sabit değildir; farklı dönemlerdeki fikrî temayüllere uygun anlam değişmelerine uğrayacaktır. Ağaoğlu'nun fert tanımındaki değişimi beş dönemde ele almak mümkündür.

Ağaoğlu'nun ilk dönem yazılarında ferdiyetçilik, Doğu toplumlarının geri kalmışlığını aşmanın anahtarı olarak görülür. Aydınlanmış, çalışkan, özgüven sahibi fert tipi Ağaoğlu için ilerlemenin motorudur. Bu aşamada liberal birey imajıyla örtüşen bir ton sezilse de fert burada toplumun yükselişi için araçsallaştırılmıştır.

1919–1920 yıllarında Malta esareti sırasında büyük ölçüde yazdığı *Üç Medeniyet*'te fert, cemiyetin ve devletin ezdiği bir varlık olarak sunulur. Gökalpe yönelttiği eleştiriler, bireyin haklarının yok sayılmasına karşı çıkan daha liberal bir tutuma işaret eder.

Ancak 1930'lara gelindiğinde *Serbest İnsanlar Ülkesi*'nde fert tanımı radikal biçimde değişir: Artık fert, Cumhuriyet'in kurucu liderinin ideallerini gerçekleştirmek üzere şekillenmesi gereken “erdemli vatandaş”tır. Bu noktada birey, siyasal iktidarın amaçlarına içkin bir araç hâline gelir; Ağaoğlu'nun liberal birey vurgusu yerini kolektif bir inşa sürecine bırakır.

Kadrocularla polemikleri ve *Ben Neyim*'deki iç hesaplaşması, Ağaoğlu'nun ferdi hem egoizm–altruizm ekseninde ahlâkî bir varlık hem de mensup olduğu toplum ve medeniyet bağlamında sorumluluk taşıyan sosyal bir aktör olarak tanımlamaya götürecektir. Durkheim ve Kropotkin etkileri, bireyciliğinin aslında toplumculuğu tamamlayan bir düşünce olduğunu ortaya koyar.

Ağaoğlu'nun farklı evrelerde bazen tekdüze bazen de genişleyerek anlam değişmesine uğrayan fert kavrayışından liberal bir düşünce çıkar mı? Eklektik ve çok kimlikli Ağaoğlu, son otuz yılda neden daha çok liberalizm ile anılır oldu? Ağaoğlu'nun liberal olarak okunması, büyük ölçüde 1990'larda dünyada ve Türkiye'de yükselen neoliberal söylem ile 1930'lardaki Serbest Fırka deneyiminin yeniden hatırlanmasının bir sonucudur. Oysa tarihsel bağlam dikkate alındığında Ağaoğlu'nun "liberalliği", tutarlı bir ideolojik konumdan ziyade dönemsel ihtiyaçlarla şekillenen, çoğu zaman da siyasal şartlar tarafından zorlanan bir eğilimdir. Onun fert kavramına farklı dönemlerde yüklediği anlam da bu "zoraki" yahut "zorunlu" liberalliğin en açık göstergesidir.

3. Yakup Kadri'nin *Hüküm Gecesi*: Düşünen Eylem Adamının Trajedisi

AHMET OKUMUŞ

Siyaset ve ahlâk üzerine düşünenleri 20. asırda en fazla meşgul eden meselelerden biri, eleştirel siyasî angajmanın doğru, meşru ve etkili biçimlerini belirlemekle ilgili olmuştur. Özgürlük adına, haklı bir dava uğruna girilen eylemin ahlâkî çapraşıklıkları, radikal siyasetin gözetmesi gereken nihai sınırlar, örgütlü siyasî mücadelenin gerekleriyle kişisel özerklik ve bütünlüğü dengeleyebilmek, amaçların meşruiyetiyle araçların meşruiyetini bağdaştırabilmek, modernleşen siyasî bilincin odağında yer alan zorlu bahislerdendir. Siyasî yapıların oturmuş olduğu görece yerleşik düzenlerde daha çok kurumsal işleyiş ve karar süreçlerine eğilen siyasî etik, radikal müdahalelere açık, hızlı devinimlerle sarsılan oluş ve bozuluş dönemlerinde failin dünyasına daha çok yaklaşır ve kahramanın psiko-ahlâkî deneyim ve dönüşümüyle ilgilenir. Siyasî edebiyat, özelde siyasî roman, meseleyi bu düzeyde incelemek isteyenler için son derece zengin içerikler sunar. Yakup Kadri'nin *Hüküm Gecesi* de bu bağlamda incelenebilir. *Hüküm Gecesi*, Yakup Kadri külliyyatının en önemli parçası olmayabilir. Eleştirmenler de yakın zamanlara kadar kitabı türlü kusurlarla

kuşatılmış bulmuşlardır. Kimilerine göre Yakup Kadri de kitabını “siyasî roman” diye etiketleyerek muhtemel eleştirilere karşı ön almaya çalışmış, alt başlığa “siyasî” nitelemesini yerleştirerek beklentiyi yükseltmekten kaçınmıştır. *Hüküm Gecesi*’ni siyasî roman olarak değerli bulup inceleyenlerse onu daha çok bir İttihatçılık panoraması, bir tür erken panorama olarak okumuşlardır. Bu bildiride başka bir odak benimseyecek ve *Hüküm Gecesi*’ni Albert Camus’nün *Adiller* isimli eseriyle birlikte, fikir adamının eylem karşısındaki sorgulamaları ya da düşünen eylem adamının imkân ve açmazlarına dair bir soruşturma olarak değerlendireceğim. İki eser de gerçek kişi ve olaylardan örülmüştür. İkisi de yaklaşık olarak son on yılına girmiş olan imparatorluk (baş)kentlerinde geçer: Çarlık Moskova’sı ile Osmanlı İstanbul’u. İkisinde de anlatı dramatik bir eylem anına doğru ilerleyen bir yoğunlaşma sergiler. *Hüküm Gecesi*’ni *Adiller*’le birlikte bu geniş ve belki radikal manasında politik düzlemde, yani politik etik, politik psikolojik düzlemde okumaya çalışacağım.

KATILIMCILAR

Doç. Dr. Ahmet Okumuş	Bilim ve Sanat Vakfı, FSMVÜ
Dr. Ahmet Selami Çalışkan	
Dr. Ali Bedir	Mardin Artuklu Üniversitesi
Aslı Akbaş	İstanbul Üniversitesi (Doktorant)
Dr. Büşra Nur Topal-Akdoğan	Samsun Üniversitesi
Dr. Cemalettin Ergün	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz Çağla	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Coşkun Çakır	İstanbul Üniversitesi
Dilara Güzeldere	İstanbul Teknik Üniversitesi (Yüksek Lisans Öğrencisi)
Dr. Enes Berhudan Kökerer	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Erol Fırtın	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Dr. Faruk Deniz	Bilim ve Sanat Vakfı
Fatma Zehra Laleoğlu	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Doktorant)
Doç. Dr. Hakan Köni	Ankara Bilim Üniversitesi
Dr. Hatice Umut	Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr. Havva Yılmaz	İbn Haldun Üniversitesi
Dr. Hazal Akpınar	
Dr. Hüseyin Etil	Bilim ve Sanat Vakfı
Prof. Dr. İshak Arslan	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. M. Cüneyt Kaya	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. M. Emin Balcı	İstanbul Üniversitesi
Mehmet Hasan Ayer	Ortadoğu Teknik Üniversitesi (Yüksek Lisans Öğrencisi)
Dr. Mesut Malik Yavuz	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Metin Aydın	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammed Ali Ağcan	İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Atatorun
Dr. Mustafa Selman Tosun
Prof. Dr. Nurullah Ardıç
Prof. Dr. Ömer Dinçer
Dr. Ömer Taşgetiren
Prof. Dr. Özgür Kavak
Dr. Samet Karahseyin
Yekta İnci Zlfıkar
Prof. Dr. Yücel Bulut

Süleyman Demirel Üniversitesi
Karamanoėlu Mehmetbey Üniversitesi
İstanbul Teknik Üniversitesi
Eski T.C. Milli Eğitim Bakanı
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Marmara Üniversitesi
Ordu niversitesi
skdar Üniversitesi (Doktorant)
İstanbul niversitesi

www.bisav.org.tr

Bilim ve Sanat Vakfı

Vefa cad. No: 41

Fatih/İSTANBUL

